

RÁCZ ANDREA

**A gyermekotthoni nevelés kihívásai, a nagykorúságuk előtt álló fiatalok
jövőképe**

A társadalmi beilleszkedés kérdése nem csupán a társas kapcsolatok, szociális mechanizmusok mikroszintjén értelmezhető, hanem a társadalom és intézményrendszerei, valamint ezek működési mechanizmusainak, illetve stratégiáinak szintjén is. Éppen ezért a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Kutatási Igazgatóságának „Gyermekotthonokban élő, nagykorúságuk előtt álló fiatalok társadalmi integrációs esélyei” című, 2005-ben készült kutatása a gyermekotthon két típusa, a hagyományos gyermekotthon és a lakásotthon működésére, az ezekben folyó szakmai munka megismerésére, az ott nevelkedő fiatalok integrációs esélyeinek vizsgálatára fókuszált. A kutatás keretében hat intézményben (három hagyományos gyermekotthonban és három lakásotthonban) készítettünk strukturált interjút az intézmények vezetőivel, nevelőivel, annak érdekében, hogy megismerjük a működéssel kapcsolatos szervezeti és szakmai problémák körét, az intézmény kapcsolatrendszerét, a fiatalok önálló életre való felkészítésének szakmai koncepcióját. Továbbá 31 interjú készült a nagykorúságuk előtt álló fiatalokkal, annak feltérképezésére, hogy milyen kapcsolatuk van a nevelésükben részt vevő szakemberekkel, hogyan vélekednek saját családjukról, a párkapcsolat, szexualitás, családalapítás, önálló életkezdés kérdéseiről. Illetve, hogy önálló életkezdésükben kitől, milyen segítséget várnak. A gyermekvédelmi rendszer és szűkebb értelemben a vizsgált gyermekotthon két típusa fejlesztési irányainak kijelöléséhez négy döntéshozóval is készült interjú.

Jelen tanulmány a gyermekotthoni nevelés mint támogató intézmény működését kívánja bemutatni a kutatás keretében kiválasztott intézmények vezetőivel és az ott dolgozó nevelőkkel készített interjúk alapján. Ezt követően a gyermekotthonokban és lakásotthonokban élő, nagykorúságuk előtt álló fiatal felnőtteknek az ellátásról és a jövőbeli kilátásaikról alkotott véleményét mutatja be. A tanulmány a kutatás fő eredményeinek ismertetésével zárul, kijelölve a gyermekotthonok fő fejlesztési irányait, az ellátás jövőbeli kihívásait, mely magában foglalja a megkérdezett döntéshozók véleményét is.

Gyermekotthoni nevelés mint támogató rendszer

A lakásotthonok és gyermekotthonok intézményvezetőivel, nevelővel készült interjúk során az alábbi témakörökre tértünk ki: az intézmény fizikai környezete, technikai felszereltsége, a működéssel kapcsolatos szervezeti és szakmai problémák, az intézmény kapcsolatrendszere, a segítő szolgálatok szerepe és a velük való együttműködés, az intézmény szakmai programja, oktatás, foglalkoztatás, a fiatalok önálló életre való felkészítése, segítő mechanizmusok, a nevelés célzottsága.

Gyermekotthoni ellátás – a menedzsment oldaláról

Részleges kiváltás – részleges lakóegységek

Az *alsózsolcai gyermekotthon* jelenlegi formája a korábbi nagy létszámú gyermekotthon részleges kiváltásával jött létre, szervezetileg az anyaintézmény mellett – ahol a belső lakóotthoni egységek kialakítása jelenleg folyik – négy családi házból alakítottak ki lakásotthonokat, ebből kettő a településen, egy Felsőzsolcán, egy Sajólábon működik. A gyermekekkel közvetlenül 52 fő foglalkozik, ebbe beletartoznak a gyermekfelügyelők, nevelők, szakmai munkát segítő civil szakemberek, fejlesztő pedagógus, pszichológus, családgondozó, illetve az intézmény 3 fős szakmai vezetése. A lakásotthoni részleges kiváltás nagy kihívást jelentett a gyermekotthon számára, egyrészt a gyermekek lakásotthonba való kiválasztása, másrészt pedig a helyi társadalom befogadásának erősítése miatt. Tapasztalataik alapján a lakásotthonok befogadása a kezdeti ellenállás dacára zökkenőmentes volt, amiben komoly szerepet játszott az önkormányzat és a helyi iskolák. A szakemberek felkészítése is akadozva indult, az anyaoththonban dolgozók nehezen fogadták el, hogy a lakásotthonoknak teljesen önállóvá kell válniuk, szakmai feladataikat, nevelési, gondozási gyakorlatukat, gazdálkodásukat önállóan kell megszervezni a gyermekotthon szakmai segítése mellett. A nevelői team kiválasztását pályázati úton oldották meg, az egy lakásotthonba kerülő gyermekek összetételére javaslatot tett a vezetőség. Utóbbi esetben szempont volt az, hogy testvérpárok kerüljenek a lakásotthonokba, így vannak olyan lakásotthonok, ahol 5-ös, 7-es testvérsor is elhelyezésre került. Fontosnak tekintették továbbá, hogy a nehezen kezelhető,

magatartászavarral küzdő gyermekek a gyermekotthonban (anyaintézmény) folytassák életüket. A lakásotthonok beindítása a következőképpen zajlott: *„Itt a gyermekek előtt is el kellett mondani, és el is mondtuk, hogy ez a lakásotthonba kikerülés az egy dolog, azonban a lakásotthonból vissza is lehet kerülni. Semmiképpen nem szeretnénk volna azt, hogy a településeken működő lakásotthonba olyan gyermekek kerüljenek ki, akik a szűkebb környezettel folyamatosan ellentétbe kerülnek, a szomszédokkal és a lakásotthon környékén élőkkel. Ezért a gyermekek ezt így kezelték kikerülésük alkalmával. Egyetlen egy gyermek esetében tett a nevelői team, a lakásotthoni nevelői team arra javaslatot, hogy folyamatos magatartási problémák miatt helyezzük vissza a gyermeket.”*

A gyermekek kezdetben – a nevelőkhöz hasonlóan – ellenérzéssel fogadták a lakásotthoni kiváltást, de az első lakásotthon beindulása után látták, hogy a környezet családiasabb, a szomszédokkal, a közvetlen környezettel sokkal szorosabb kapcsolatban állnak a kikerült gyerekek, a helyi közösség jobban elfogadja őket. Az elválás az anyaintézménytől mégis nehéz volt a gyermekek számára, naponta visszajártak. A nevelők intézményi kötődése is lazult a lakásotthonok működése óta. Az alsózsolcai gyermekotthonban többségében nők dolgoznak, 20-30 éves munkaviszonnyal. Az igazgató szerint ennek előnye, hogy nagy szakmai ismeretekkel rendelkeznek, ugyanakkor hátránya, hogy a rutin sok esetben merev gondolkodást is eredményez, nehezen alkalmazkodva a változó körülményekhez, az intézményi újításokhoz. Éppen ezért tartja nagyon fontosnak a szakemberek képzését, továbbképzését, évente 6-8 főt iskoláznak be szakképesítést adó iskolarendszerű képzésbe. A nemek arányát tekintve a férfi munkaerő gyermekotthoni integrációját is fontosnak ítéli, éppen ezért két lakásotthonban is dolgozik férfi. *„(...)nagyon fontosnak tartom ezt a dolgot, mert azért egy férfi tud apa szerepet is közvetíteni a gyermekek felé, amit egy tiszta női munkaerővel rendelkező csoportnál nem tudunk biztosítani.”* Véleménye szerint a gyermekotthoni – lakásotthoni rendszerben ennek ellenére nem szabad a dolgozóknak „apának” vagy „anyának” lenni, ezek a szerepek az értékközvetítést kell hogy szolgálják.

Az ellátási formával kapcsolatos szakmai koncepció középpontjában a biztonság nyújtása áll, hogy a gyermekben olyan bizalom alakuljon ki, amit családban nevelkedése idején esetleg nélkülözött. Az intézmény vezetője a nevelői munka alapjának is ezt tartja; tapasztalataik szerint nagyon sok a fizikailag és szexuálisan bántalmazott gyermek, esetükben külső

szakemberek bevonása mellett kell a bizalmat kialakítani és a gyermek traumáit feloldani. A biztonságérzet kialakítása mellett fontos feladatnak tekinti a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően az információátadást, és a (szexuális, droggal kapcsolatos) felvilágosító tevékenységet pszichológusok, egészségügyi szakemberek bevonásával.

A devianciákkal kapcsolatban elmondható, hogy a gyermekek jelentős része dohányzik, az alkoholfogyasztás nem jellemző, a drogfogyasztás („szipuzás”) egy időszakban problémát jelentett, de ez mára megszűnt. Abortusz 1-2 lány esetében fordult elő.

Az intézmény szakmai működése nagymértékben függ a dolgozók szakmai felkészültségétől, ami befolyásolja, hogy a gyermekeknek hogyan tudják a legmegfelelőbb ellátást, tanulási, továbbtanulási és személyiségfejlődési lehetőséget biztosítani. Az igazgató úgy véli, ehhez a fenntartó részéről megfelelő támogatás – költségvetésbeli és szakmai – biztosított. A gyermekek a helyi óvodákba, kisegítő és általános iskolába járnak, az intézményekkel szoros a kapcsolat. A továbbtanuló gyermekek főképpen a miskolci székhelyű középiskolába járnak, illetve Szerencsre, Sajószentpéterre és Kazincbarcikára. A továbbtanuláshoz elsődleges szempont, hogy versenyképes szakmákat tanuljanak a gyermekek, az iskola kiválasztása a gyermekek bevonásával történik, érdeklődésüknek, tanulmányi eredményeiknek megfelelően. A már nagykorúvá vált, utógondozott fiatalok esetében a munkakeresés és a pénzbeosztás jelent szakmai kihívást.

A gyermekek jövőjének alakításába a gyermekek bevonása mellett nélkülözhetetlen a szülők bevonása, hiszen a gyermeknek a szülő(k) közreműködésével történő fejlesztése, a különböző korrekciós problémák közös megoldása a gyermek rendszerből való kikerülésének megtervezését is elősegíti. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a kikerülés előkészítése szempontjából csak kevés szülő követi nyomon gyermeke gyermekotthoni életét, kevés azoknak a szülőknek a száma is, akik intenzív kapcsolatot tartanak a gyermekükkel. A gyermekotthon munkatársai család- és utógondozó segítségével személyesen keresik fel a szülőket, és tájékoztatják őket, még akkor is, ha a szülő nem tart szoros kapcsolatot a gyermekkel. A tájékoztatás ezekben az esetekben a gyermek fejlődésére, tanulmányaira, jövőbeli terveire vonatkozik, ezzel is szorgalmazva a szorosabb kapcsolat kialakítását a szülő részéről. A tájékoztatás nemcsak a szülő felé, hanem az érintett gyermekjóléti szolgálat felé is megtörténik. A törvény szellemiségét a gyakorlatba jól adaptálhatónak tartják; a törvény

előírja a nagy létszámú gyermekotthonok szerkezeti átalakításának irányvonalait, illetve a szakmai létszám normát. A problémát az jelenti, hogy a végrehajtás a pénzügyi gondok miatt sok esetben kitolódik, a speciális ellátásra nem tudnak szakembert találni, pedig gyermekpszichiátriára nagy szükség lenne. Jelenleg nincs megoldva a súlyos neurotikus, pszichotikus tüneteket mutató gyermekek speciális csoportban történő nevelése. A törvény a speciális csoport esetében a szakmai létszámot 5 főben jelöli meg, ugyanakkor a gyermekek szegregált, korrekciós fejlesztői nevelése ekkora létszám mellett nem megoldható. A szupervízió nagyon fontos lenne a szakemberek számára, főleg a speciális csoportban dolgozók esetében, de jelenleg erre nincs lehetőség.

A gyermekotthon és a hozzá kapcsolódó négy lakásotthon esetében is legfőbb feladat a normalizációs elv kiteljesítése, azaz igyekeznek olyan élethelyzetbe hozni az intézményrendszerben nevelkedő gyermekeket, hogy onnan kikerülve – akár a saját családjához költöznek, akár önálló életet kezdenek – be tudjanak illeszkedni az adott társadalmi környezetbe, meg tudjanak felelni a társadalmi elvárásoknak. Nagy hangsúlyt kell fektetni a felkészítésükre, a szakmaszerzésre, a továbbtanulásra, ami feltétele annak, hogy egyáltalán eséllyel induljanak az önálló életben. A lakásotthonban és a hagyományos gyermekotthonban élő gyermekek tanulmányi eredményei jelentős különbséget mutatnak a lakásotthonban élő gyermekek javára. Ennek szakmai okai is vannak, hisz egy-egy kis közösség „családként” él, nagyobb önállósággal, így több pozitív hatás éri a gyermeket mind az ott dolgozók, mind a környezet részéről. Az önállóság nemcsak a gyermekek tanulásában, hanem egyéb területeken is megjelenik: könnyebben teremtenek kapcsolatot, környezetüket jobban ki tudják tágítani, mely kihat a személyiségük fejlődésére.

Az anyaintézmény az igazgató várakozásai szerint átalakításon megy keresztül, amennyiben itt is különálló csoportok, lakóegységek lesznek. Ennek eredményeképp az itt dolgozók is jobban tudnak majd figyelni az egyénre, a gyermek szükségleteire, azok kielégítésére, a gyermek kapcsolataira. A nevelési munka eredményességét nehéz megfogalmazni, nagyon fontos, hogy hogyan fogadják a bekerülő gyermeket, milyen az adaptációja, és a személyes problémáit az a nevelői team, amelyhez kerül, milyen motiváltsággal, milyen érzelmi töltéssel és milyen akarattal, szakmai tudatossággal végzi, mennyire próbálja segíteni a gyermeket.

„(...) úgy szoktam mondani a kollégáknak (...) a gyermekhez le kell hajolni, és ahhoz a szinthez, ahol a gyermek a jelen pillanatban van, és úgy kell felemelni. Vele együtt megoldani a problémákat, és nem a feje felett határozni erről.” Mindez azt is jelenti, hogy a gyermekekhez először nem értelmileg, hanem érzelmileg kell közelíteni, hogy a kialakult bizalomra építve értelmileg is tudják őket segíteni.

Részleges kiváltás – belső lakóegységek

A *dévaványai gyermekotthon* öt szervezeti egységből (belső lakóegység) és két külső, a településen található lakásotthonból áll. Minden szervezeti egységben a csoportvezető mellett gyermekvédelmi asszisztens és gyermekfelügyelő dolgozik. A 2003. évben a szakmai létszámkeret 60%-a továbbtanult.

A szakmai munka megszervezése éves munkaterv mentén zajlik, melyet kiegészít a havi, illetve heti rendszerességgel készülő ún. szakterv, mely az aktuális problémákra koncentrálnak. Az éves terv sok esetben módosul, amit az utóbbi években megfigyelhető nagyfokú ki- és beáramlás befolyásol. Szintén az utóbbi években jelentkező új típusú kihívás a források pályázati úton való megszerzése, a szakmai és működési feltételrendszer fejlesztése, a gyakorlati oktatás, szakellátás folyamatos korszerűsítése. Az igazgatónő szerint a legnehezebb feladat a munkáltatói jogkör gyakorlása, a szakemberek igényeinek kielégítése, a megfelelő munkakörülmények megteremtése és tehermentesítésük biztosítása. A szakmai munka megszervezésében, a szakemberek mozgósításában a legfontosabb egy gazdag módszertani kultúra kialakítása, a pedagógiai, pszichológiai ismeretek integrálása a team-munkába és a gyermekek nevelésébe. A szakmai munkát pszichológus, pszichiáter, fejlesztő pedagógus segíti.

Az intézmény története közel 100 évre nyúlik vissza. Dévaványán 1909-ben 6 elemi végzett fiatalok részére mezőgazdasági népiskola alakult, a gyermekotthon 1992-ben ennek hagyományát kívánta folytatni, feladatait mezőgazdasági gazdaasszony képzéssel bővítette. Maga a gyermekotthon 1955-ben alakult, mint állami leánynevelő intézet. Ez idő óta 2500 gyermek került ki az intézményből. Jelenleg a gyermekotthon többcélú intézményként működik, 1998-tól a városi középiskolának kollégiumi ellátást biztosítanak 25 férőhelyen.

A nagy létszámú gyermekotthon részleges lakásotthoni kiváltása 2002-ben megtörtént. A két lakásotthonra a működési engedély határozatlan időre szól, a gyermekotthon működési engedélye ideiglenes, ennek oka, hogy az intézmény személyi ellátottsága nem megfelelő. Az egyik lakásotthonban kisebb, a másikban kamaszkorú gyermekek kerültek elhelyezésre. A szakellátás ellátási területe Békés megye. Az elmúlt időszak változásai, a szakképzés gyakorlati hátterének kialakítása a gyermekotthon feltételrendszerének bővülését eredményezte, a tangazdaság létrejöttével a gyermekotthon konyhájára itt termelik meg a szükséges nyersanyagot, mellyel termelő-iskolai modellt igyekeznek megteremteni. A gazdaság mára már az oktatást szolgálja, a plusz bevételi forrás megszűnt.

A legnagyobb kihívást a fiatalok munkaerő-piaci esélyeinek növelése jelenti; terveik szerint szolgáltatóként jelennének meg, a falusi vendéglátás megerősítése által szálláshelyként is funkcionálna az intézmény. Ennek megvalósításával a gyermekotthon nemcsak az oktatás terén tudna gyakorlati helyet biztosítani, de megoldódna a fiatalok számára a munkahely biztosítása is. Tapasztalataik szerint egyre több fiatal szeretne a településen önálló életet kezdeni, ugyanakkor a helyi nagyarányú munkanélküliség miatt a gyermekotthon a sürgetőnek tartja az intézményi szintű beavatkozást.

Az intézmény technikai felszereltsége megfelelő, ugyanakkor az épületek rossz állaga miatt rekonstrukcióra volna szükség. A közelmúltban korszerűsítették a fürdőszobákat és a fűtést. Az elhelyezési feltételek területén nagy előrelépés történt pályázati források segítségével. A gyermekeknek zárható szekrényt és íróasztalt biztosítanak, rendelkezésükre áll egyéni fejlesztő szoba, sportolásra alkalmas udvar, 12 személyi számítógép. A lakószobákban a gyermekek száma – a szobák mérete miatt – meghaladja a négy főt. A külső két lakásotthon megfelel a jogszabályi feltételeknek, a gyermekotthon ebből a szempontból mobilabb, magasabb a be- és kikerülés aránya. A gyermekotthon egyik csoportja utógondozói csoport, melynek a kialakítása a lakásotthonnal történő kiváltással egy időben történt. Az igazgatónő a jogi szabályozást megfelelőnek tartja, véleménye szerint iránymutatást ad, mivel a gyermekvédelem nehezen prognosztizálható, merev szabályozást nem bírna el a rendszer.

A gyermekotthon szakmai programja mintegy alapidokumentumként létezik, mely az intézmény ún. küldetés-nyilatkozatát, céljait, feladatait, a célok elérése érdekében biztosított

szolgáltatások körét és a tevékenységi kapcsolatok rendszerét tartalmazza. Ennek megalkotásakor a gyermek mint ellátott igényeiből, szükségleteiből és jogaiból indultak ki. Az ún. küldetés-nyilatkozat a társas-társadalmi környezet befogadóképességének növelésére koncentrál. Mivel az alapfokú tanulmányokat folytató gyermekek külső iskolába járnak, az oktatási és közművelődési intézményekre az integrációs képesség növelése szempontjából fontos feladat hárul. A gyermekotthonnak szoros a kapcsolata az iskolákkal (általános és középiskola), a Családsegítő Központtal, a gyermekjóléti szolgálattal, a helyi önkormányzattal és a rendőrséggel. A gyámhivatalokkal sok esetben eklektikus a kapcsolat.

Az intézményi fejlődés és az intenzív külső együttműködések ellenére a szakmai siker és kudarc nehezen definiálható. A legnagyobb kudarc, ha a gyermek nem tud megfelelő módon önálló életet kezdeni. Nagy kihívás a szakma számára a kompetenciahatárok meghúzása, dilemmát jelent, hogy meddig szabad beavatkozni a családok életébe, meddig kell a gyermek érdekében nyitni a családok felé, meddig hiteles a gyermek előtt a segítség, és a család-gyermek kapcsolat sikertelen rendezése esetében hogyan oldható fel a gyermek csalódottsága vagy a rendszer kudarca. A szakmai siker nagymértékben függ a gyermek személyiségétől, családi és baráti kapcsolathálójának támogató erejétől.

A szakmai munka egyik fontos része, hogy a személyiségfejlesztő programok, önismereti elemek beépüljenek a napi rutintevékenységekbe. A gyermekotthon a rendezvényeket, programokat is ezeknek az értékeknek a mozgósítására, magára az értékközvetítésre, helyes életvezetés kialakítására használja fel. Mindezek sikerességét a külső és a gyermekotthoni befogadó környezet is nagymértékben befolyásolja. *„A városban élő szülőkkel is kell, szülői értekezletekre is rendszeresen el kell járnunk ahhoz, hogy mindenről beszélni tudjunk. Hogy a gyereketthonos gyerekek között is vannak nagyon értelmesek, okosak, jó tanulók, és vannak olyanok, akik nagyon-nagyon sok segítséget igényelnek ahhoz, hogy egyáltalán a minimum szintet tudják teljesíteni. Tehát meg kellett tanítani, rá kellett venni az itt élő közösséget arra, hogy hogyan tud elfogadóbbá válni, hogyan tudja az új gyereket befogadni, tehát sokkal többet kell azzal a résszel is törődnünk a szakmai munkánknak, hogy hogyan készítsük elő az itt élő gyerekeket, amikor érkezik hozzánk egy új gyerek. Innen kezdeném el, mert itt is elébe kell mennünk, hogy ne történjen stigmatizáció, és ugyanúgy ezt utána bővíteni a tágabb környezetében.”*

Az intézményvezető véleménye szerint a szakmai munka tartalmi elemeinek meghatározásában nagy segítséget jelentenének a módszertani segédanyagok, amelyek a napi munka megszervezése mellett az új típusú intézményi és tágabb értelemben társadalmi kihívásokra is reagálnának. (Később kerülnek be a gyermekek a rendszerbe, nehezen tudnak a családba visszatérni; mit tehetnek a gyermekotthonok a munkaerő-piaci esélyek növelése terén, stb.) Problémát jelent, hogy a gyermekotthon a gyermekvédelmi rendszer részeként nehezen talál kapcsolatot más társadalmi rendszerekkel. Egészségügyi területen például fontos lenne a helyes életvezetési ismeretek elsajátításában nyújtott segítség, a közművelődés terén is szükség lenne előrelépésre, a családi életre való felkészülés ifjúsági programok keretében történhetne.

A gyermekotthon erősségét az igazgatónő ekképpen fogalmazta meg: *„Legnagyobb erőssége ennek a kis csapatnak az, hogy szeretik a gyerekeket. (...) mi tudjuk, hogy ez nekünk munkahelyünk, de én úgy érzem, hogy egy olyan odafordulással, ami az elfogadást jelenti, és majd meglátjuk, hogy az idő hogyan dolgozik, és hová fogunk eljutni. És próbáljuk azt megértetni a gyerekekkel, hogy tőled ezt várom el, míg tőled ezt várom el, és nem akarunk (...) úgy egységes elveket követni, hogy mindenáron. Én úgy érzem, hogy ez erősség, mert ezt nem volt könnyű elfogadtatni sem felnőttel, sőt a gyerekekkel is megértetni, hogy tőled miért várom el ezt.”*

A gyermekotthoni és a lakásotthoni elhelyezés kapcsán elmondható, hogy azok a gyerekek, akik lakásotthonba kerültek, vagy csak nagyon rövid ideig voltak gyermekotthonban, sokkal pozitívabbnak, szabadabbnak, önállóbbnak tartják a lakásotthont, ugyanakkor szakmai szempontból a részleges kiváltás miatt fontos a gyermekek számára hangsúlyozni, hogy a gyermekotthon nem 'büntetés' a lakásotthonnal szemben. A kikerüléssel, önálló életkezddéssel kapcsolatban dilemmát jelent, hogy az önkormányzat milyen szerepet kap/kaphat ebben, hogyan lehetne érdekeltté tenni, hogy szociális alapú bérlakás-hálózatot alakítson ki, ahol a fiatal előtakarékosság mellett megkezdhetné az adott településen az életét. Ehhez azonban a szociális elkötelezettség mellett fontos lenne a társadalmi tájékoztatás is abból a szempontból, hogy a gyermekotthonnal kapcsolatos ellenséges érzések ne erősödjenek tovább, figyelembe véve a családok gondjait, az elmélyülő szegénységet. Tehát a gyermekotthonban nevelkedő

gyermeknek a rendszerben való nevelkedése ne jelentsen előnyt a nehéz körülmények között élő családban nevelkedő gyermekekhez képest, de olyan hátrányt se jelentsen, hogy kikerülése után még hátrányosabb helyzetbe jut.

Belső lakóegységek

A miskolci Megyei Önkormányzat fenntartásában működő gyermekotthon négy belső lakásotthoni egységből áll, minden belső lakásotthonban 10-12 gyermek került elhelyezésre. Az intézményben dolgozók száma 35 fő. A dolgozók 12/24 órás, illetve 8 órás műszakban dolgoznak.

Az intézmény az 1900-as évek elején csecsemőotthonként, ezt követően menhelyként, illetve GYIVI-ként működött. 1991-től 1995-ig lakásotthon volt nagykorúak számára, majd 1995. július 1-jétől gyermekotthon, 2003. december 18-ától pedig gyermekotthon belső lakásotthoni formában. Az intézet előtörténete az itt élő gyermekek mikrokörnyezeti integrációját segíti, nagyon jó kapcsolatban állnak a közvetlen környezettel. 1995-ben a gyermekek többsége a sáta, 3–6 éves gyermekek számára biztosított óvodásotthonból került a miskolci gyermekotthonba. A gyermekek három miskolci általános iskolába jártak, többségük a 24. Számú Általános Iskolába. Gondot okozott, hogy az adott iskolába került 40 gyermek nagyobb része roma származású volt, így a szülők más iskolába írták gyermekeiket. Az igazgatónő véleménye szerint az előítéletesség mára már csökkent, a romák helyi-társadalmi szintű megítélése pozitívabb, a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek esetében azonban még érezhető a diszkrimináció. Az előítéletesség csökkenése az intézmény más társintézményekkel való jó kapcsolatának is köszönhető. Az igazgatónő rendszeresen jár szülői értekezletekre az iskolákba, elhívják a pedagógusokat intézménylátogatásra, illetve az egyes lakásotthoni rendezvényekre. Véleménye szerint „partnerként” kezelik a gyermekek ügyeinek intézése során az iskolák. „(...) az csak olyan lehet, hogy például nem akarják a gyereket átvenni – akkor fellépek, mint 'anya'. Akkor nekem beszélhet, meg akármit mondhat, mert én mondom az ellentettjét, pl.: «Jó, hát ha most azt mondtad, hogy nem veszed fel a gyereket, akkor ezt írd le nekem légy szíves!» – ezt már nem meri megtenni. Tudja, hogy nem teheti meg, mert neki föl kell vennie a gyereket.”

Az előítéletesség csökkenését a média nem segíti elő, tapasztalatai szerint a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekekről a negatív példákat mutatja a média. *„Jó példákat nem nagyon mutogatnak. Nem mondják el, hogy ezek mellett a «rongy állami gondozott» gyerekek mellett, meg a szípus, meg a csavargó, meg a bűnöző, meg a prostituált, meg a nem tudom mi, vannak itt orvosok. Nálunk is van olyan nőgyógyász-orvos, aki állami gondozott volt. Vagy van például főiskolás tanulónk. Nem ezeket a dolgokat mondják el, én még jót nem igazán hallottam állami gondozott gyerekről, nagyon ritkán hallottam erről jót a médiában.”* Az előítéletesség, a stigmatizáció a gyermekek helyzetét is nagyon megnehezíti, több alkalommal előfordult, hogy a szakmunkástanulónak gyakorlati helyet kerestek, ezt sikerült is leegyeztetni telefonon keresztül, ugyanakkor a személyes találkozásnál, mivel roma származású volt a fiatal, a munkáltató visszamondta a gyakorlati hely biztosítását.

A lakásotthoni formát az intézményvezető jobbnak tartja a nagy létszámú gyermekotthonokhoz képest. A kétéves tapasztalat szerint a gyermekeknek jobb kapcsolata van a nevelőkkel, szorosabb kötődések alakulnak ki, egy adott közösségben meg tudják beszélni problémáikat és a napi aktualitásokat is. Intézményvezetői szempontból a lakásotthoni működés nagyobb kihívások elé állítja a szakembereket; a lakásotthonokat önálló egységként kell kezelni, az intézményvezetőnek pedig négy külön álló egységet kell menedzselnie.

A kihívások között a kérdezett szakember megemlítette a gyámhivatalokkal való együttműködés – eltérő álláspontokból, elvárásokból és megítélésekből fakadó – nehézségeinek jövőbeli feloldását. A legfontosabb a működés szempontjából a nagykorúvá vált fiatalok önálló életre való felkészítése, az életkezdésben, lakhatásban, munkavállalásban, családalapításban való segítségnyújtás. Mindebben komoly támaszt jelent a családgondozó – két éve kapott az intézmény családgondozói státuszt a Megyei Önkormányzattól.

A pályázatok megírására nincsen szakember, így ez a feladat, illetve a szponzorok és támogatók keresése az intézményvezetőre hárul. Az intézmény nemzetközi kapcsolatai közt legjelentősebb a dél-holland tartomány megyei önkormányzatával és különböző lakásotthonokkal fenntartott kapcsolat. 2000-ben a vizsgált intézményből öt fő olyan közös programon vett részt, mely a lakásotthoni forma kiváltását szolgálta, a 2004-ben szervezett

„Távozási tréning” pedig a nagykorúvá vált fiatalok önálló életkezésében való segítségnyújtásra készítette fel a hazai szakembereket. Kapcsolatban állnak továbbá az USA-beli Golgota Keresztény Egyházzal, mely a lakásotthoni egységek kialakításakor segített abban, hogy tanévkezdésre az intézmény elkészülhessen. A szponzorok is komoly segítséget nyújtanak, a Nemzeti Színházba, a Kossuth moziba, korcsolyapályára, helyi futballmérkőzésekre a fiatalok ingyenesen, illetve kedvezményesen járhatnak.

A gyermekotthonból belső tagolással lakásotthoni formára történő áttérésben a holland tréning nagy segítséget jelentett. A lakásotthon-vezetői állásra pályázatot írtak ki, a pályázók egy komplett szakmai programot készítettek. A döntés előtt igyekeztek felkészíteni a szakembereket, a mára már ötéves lakásotthoni múlttal rendelkező hernádvécsei otthonba intézménylátogatást tettek, tanulmányozták az intézmény szakmai programját, megvitathatták tapasztalataikat, várakozásaikra vonatkozóan információkat kaphattak. A lakásotthon-vezetők választhatták ki, hogy melyik kollégával szeretnének együtt dolgozni egységenként. A korábbi létszám csak a konyhai dolgozókkal csökkent, hiszen megszűnt a közös konyha. Az átalakítás után mégis maradtak olyan kollégák, akikkel nem kívánt egyik lakásotthon-vezető sem együttműködni, ezekben az egységekben van jelenleg is a legtöbb probléma.

Intézményi szinten gondot okoz, hogy gyermekpszichológust nehezen tudnak alkalmazni: *„(...) pszichológust találni nagyon nehéz, mert egyszerűen nem tudom, hol vannak, eltűnnek a rendszerben?! Most tudtam egy hölgyet alkalmazni, de két évig csak megbízásos szerződéssel és vállalkozóként – mert hát úgy dolgoznak. De főállásba, 30 órába nem jönnek el, addig, míg a nevelési tanácsadóban 19 órát ledolgozik és ugyanannyi fizetést kap – egyszerűen nem jönnek ide a gyermekvédelem területére, csak vállalkozóként.”*

Az intézményvezető havi rendszerességgel tart szakmai értekezletet a lakásotthon-vezetőknek, itt a havi szintű feladatokat, újabb pályázati lehetőségeket, problémákat vitatják meg. Ezt követően a lakásotthon-vezetők tartanak tájékoztatást egységenként az ott dolgozóknak, illetve a gyermekeknek. A nevelők heti rendszerszerűséggel beszélnek meg a fiatalokkal az adott egység következő heti feladatait, programjait. Nevelési elveiket az igazgatónő a következőképpen fogalmazta meg: *„(...) én is és a kollégák is mindent úgy próbálunk csinálni, mint a saját gyerekeinkkel otthon. De azért (...) csak el kell választani a kettőt*

egymástól. Mindenki azt a nevelési elvet próbálja meg, ami a sajátja – természetesen egy kicsit irányítva. Én mindig azt szoktam mondani a kollégáknak, hogy gondold bele, hogyha most ez a helyzet a saját gyerekeddel lenne, vagy vele történne, te mint anya, mit lépnél?”

A legnagyobb kihívást a fiatalok önálló életre való felkészítése jelenti. A lakásotthon ebből a szempontból (is) különbözik a családi szocializációtól. Mindegyik lakásotthonban megbeszélik a gyerekek, hogy ki milyen házimunkát végez személyes programjának megfelelően. Megbeszélik azt is, hogy a heti étrendet előre hogyan állítják össze. *„Itt mindenkinek az óhaja, sóhaja, kívánsága bizonyos szinten, vagy bizonyos időn belül megjelenik.”* Ugyanez érvényes a mosogatásnál, a takarításnál, a mosásnál is, mindez előre deklarált (közösségi) rend szerint történik. Amit próbálnak betartani, az a tanulás, délután négytől hatig tanulóidő van.

Az egyik legnehezebb feladat a büntetés-jutalmazás kérdésének megoldása. Nevelési szempontból a jutalmazást preferálják, igyekeznek megdicsérni, vagy jutalom-zsebpénzzel, külön programokkal, rendezvényekkel motiválni a fiatalokat. A büntetés az igazgatónő véleménye szerint azért is problémás, mert a gyermekek jobban ismerik jogaikat a családban élő gyermekeknél. A gyermekekkel szemben két fő elvárást fogalmaz meg: tanulás és a házirend betartása. Ezek számonkérése mégis sokszor problémát okoz a szakembereknek, így a büntetést maguk a gyermekek határozzák meg: *„(...) nem tartja be sorozatosan a kimenőt, későn jön be, jóval később, mint a megengedett, vagy olyan is előfordul, hogy egyáltalán nem jön haza, csak reggel? Leülnek és megbeszélik a gyerekekkel, azt mondja a lakásotthon-vezető, hogy: mi az a büntetés, amit ez a gyerek megérdemel – és akkor a gyerekek mondják, hogy mi az a büntetés. Ők mondják, hogy pl. két hétig nem mehet ki – és akkor nem mehet ki. Kérdezem én: mi van akkor, ha kimegy a gyerek? Márpedig kimegy, mert próbálkozik. Mivel tudjuk büntetni? Semmivel.”.*

Az intézményben a devianciákkal kapcsolatban elmondható, hogy öngyilkosság nem volt 1995 óta, olyan azonban előfordult, hogy a gyermekkel szuiciditás miatt orvos-pszichiáter foglalkozott, illetve, hogy egy fiatal a vadaskerti ifjúsági pszichiátriára került. Drogfogyasztás és rendszeres szökés nem jellemző. Jelenleg egy fiatal lány van a lakásotthonban, aki prostituáltként került az intézménybe, 1 hónap alatt 8 alkalommal szökött meg. A nevelők a

fiatal lánytól nagyon féltették a többiekét múltja miatt. „*A lányokat úgy felvilágosította, ami bizonyos szempontból jó is volt, bizonyos szempontból meg nem. Elmondta pillanatok alatt, hogy mennyi a 'franciázás', mennyi az ilyen, mennyi az olyan. Harminc-harmincöt ezret keresett naponta, abból tíz volt az övé, a többit a stricinek le kellett adni. Nem volt még ilyen nekünk, úgyhogy számunkra is meglepőek ezek a dolgok.*”. A szexuális felvilágosításra a szakemberek nagy hangsúlyt fektetnek, a lakásotthonokon belül nem jellemző a párkapcsolat, a fiataloknak külső kapcsolataik vannak. Néhány abortusz előfordult az elmúlt évek során. Az intézmény német szponzoroktól kapott óvszert, a tartós párkapcsolattal rendelkező lányokat elkísérik nőgyógyászhoz. A lányok a zsebpénzükből fedezik a fogamzásgátló tablettát, legtöbb esetben azonban közösen fizetik a párok, az intézménynek erre nincs lehetősége.

Az intézményekben szűkösek az anyagi források, egy különálló lakásotthon létrehozása kb. 12 millió forintba kerül. Egy lakásotthon éves működési költsége megközelítően 20 millió forint, ezt pályázati források és egyéb támogatások egészítik ki. A gyermekekre jutó havi kiadások 235-240 ezer forint körül mozognak (gyermeklétszámtól függően). Éves szinten az egy gyermekre jutó dologi kiadások összege 500 ezer forint.

Lakásotthoni ellátás – a menedzsment oldaláról

Környezet- és rendszerintegrált lakásotthoni forma

A *gyulai lakásotthonban* 12 gyermek él, a vizsgált lakásotthon a város frekventált területén helyezkedik el, a szakmai vezetés alá négy egymástól független lakásotthon tartozik. A szakmai vezetés mind a négy lakásotthonra kiterjed, ugyanakkor a lakásotthon gazdálkodását, a lakásotthonban elhelyezett 12 gyermek nevelését tekintve független, önálló arculattal bír, az adott mikro társadalmi környezetbe illeszkedik. Az otthon lakói közül egy gyermek 12, két gyermek 14 éves, a többiek 16-18 év közöttiek.

A szakmai munka a lakásotthonban éves terv mentén szerveződik, amely a lakásotthon működési rendjétől a nevelési tervezetig mindent magában foglal. A lakásotthonban a szakmai létszám 6 fő, a lakásotthon-vezető mellett 5 gyermekfelügyelő dolgozik. A szakmai stáb havi rendszerességgel tart megbeszélést, ahol a négy lakásotthon szakmai vezetője is jelen van. A

szakmai megbeszéléseken elsősorban a gyermekek helyzetét, a felmerült problémákat vitatják meg, illetve a házon belüli következő havi feladatokat.

A lakásotthon vezetője a lakásotthon célját a teljes körű gondozásban / gondoskodásban jelölte meg, mely a gyermekek fizikai szükségleteinek kielégítése mellett az érzelmi támogatást is magában foglalja. Ennek alapja a gyermekek és a szakemberek közötti bizalom kialakítása, a gyermekek napi tevékenységének, lakásotthoni, iskolai és szabadidős programjának nyomon követése. Véleménye szerint a lakásotthoni forma közelít a családban való nevelkedéshez, melynek ismérve a családi ház korszerű felszereltsége, otthonos berendezése. Szakmai munkája során kudarcot jelent, ha a gyermekek negatív hangulatban térnek haza, úgy véli, ez a többi gyermekre és a ház működésére is hatással van. Az önálló életre való felkészítés a napi tevékenységek során jelenik meg, erre vonatkozó szakmai programmal és körvonalazott elvi koncepcióval nem rendelkeznek. A gyermekeknek a napi tevékenységekben maximálisan ki kell venniük a részüket, ami az étkezések előkészítését, a terítést, az ételkészítést, a takarítást jelenti. A legfontosabbnak azt tartják, hogy nagykorúvá válásuk idejére kialakuljon a fiatalokban a munka megbecsülése, *„csak álljon ki a munka mellett, és ne hagyja ott a munkahelyét”*, illetve, hogy a fiatalok megtanulják beosztani a pénzt. Az igazgatónő véleménye szerint az önálló élet megkezdéséhez a lakásotthonban segítő felnőttek támogatása mellett nagyon fontos, hogy a fiatal kikerülése után partnerkapcsolatban tudjon élni, vagy olyan felelős felnőtt legyen mellette, aki segítséget tud adni problémái megoldásában *„ (...) hiányzik mellőle a társ, így a társ nélkül én félek, nem is merem kiengedni...”*

Az igazgatónő a fiatalokról a következőket gondolja: *„És mondom, hogy ezek a gyerekek, akik itt vannak nálam a lakásotthonban, senki az utcán róluk meg nem mondaná, hogy ők állami gondozott gyerekek. (...) Ugyanolyan szeretetre vágyanak, és ugyanolyan szeretetet tudnak adni, mert van, aki ki tudja mutatni, vagy ki tudja azt is mutatni, hogy vágyik a szeretetre, de van, amelyik bezárkózik. (...) én merem állítani, hogy vannak olyan gyerekek, és családban élő gyermekek, akikre lehet, hogy tudnék olyan dolgokat mondani, amiket az anyémekre biztos, hogy nem. (...) lehet, hogy én ilyen szerencsés helyzetben vagyok, mert én mióta itt vagyok a háznál, énnekem jó gyerekeim vannak.”*

A társadalmi integrációs esélyeket illetően úgy látja, hogy azok a fiatalok, akik születésüktől, illetve kisgyermekkoruk óta gyermekvédelmi gondoskodás alatt állnak, nagyobb eséllyel indulnak, aminek háttérében az önálló élet megkezdéséhez szükséges anyagi források biztosítása áll. A gyulai lakásotthonban nevelkedő gyermekek a környező Békés megyei településeken, mint Kötegyán, Geszt, az otthonteremtési támogatás segítségével saját házat tudnak vásárolni. Véleménye szerint a gyermekekkel szembeni stigmatizáció, mikrokörnyezeti kirekesztés nem jellemző, aminek fő oka a családi környezet; ilyen jellegű problémák sem az iskolában, sem a lakásotthon szomszédságában nem fordultak elő. A lakásotthonnak a családgondozóval és az iskolákkal nagyon jó kapcsolata van, az iskolákkal havi szinten tartanak kapcsolatot, a családgondozó negyedévente értékeli a gyermekek helyzetét, az eltelt időszak változásait. A gyermekek családi kapcsolatairól elmondható, hogy a kapcsolattartás három esetben intenzív, egy gyermek hetente jár haza a családjához, egy gyermek kéthetente látogatja a családját, a négyes testvérpárt havi rendszerességgel látogatja az édesanya; a többi gyermeknek nincsen kapcsolata a családjával.

A *debreceni* székhelyű megyei önkormányzati fenntartásban működő lakásotthonban 12 gyermek nevelkedik. A vizsgált lakásotthon további 11 lakásotthonnal egy szakmai vezetés alá tartozik. Az otthonokban összesen 120 gyermek nevelkedik. A 12 lakásotthon különálló gazdálkodást és önálló szervezeti működést folytat az adott fizikai környezetbe integráltan.

Az intézményrendszer (12 lakásotthon) elsődleges célkitűzése, hogy a gyermekek minél rövidebb idő alatt térjenek vissza a családjukba, a kikerült gyermekek esetében pedig az utógondozás erősítése jelent fontos szakmai kihívást. Ennek érdekében a lakásotthon szakmai vezetője a 12 lakásotthon vezetőjével együtt egy megyei koncepción dolgozik, amely ún. félutas házak kialakítását jelentené. Véleménye szerint a félutas házak a külső férőhelyek biztosítása által lehetőséget teremtenének a fiatalok önálló életre való felkészítésére. A rendszerben maradó gyermekek esetében a legfontosabb feladat az egyéni személyiségfejlesztés előtérbe helyezése, abból kiindulva, hogy minden gyermeknek sajátos helyzete, problémája van, és a gyermekvédelmi rendszernek, illetve a lakásotthoni ellátási formának, valamint az ott dolgozó szakembereknek ebből kell kiindulnia.

Másodlagos (nem másodrangú!) szempontként jelenik meg a családi környezet biztosítása, hogy a gyermekek megtanulják azokat az életviteli szokásokat és szabályrendszereket, normákat és értékeket, amelyeket a családban nevelkedő gyermekek családi szocializációjuk során elsajátítanak. A gyermekvédelmi rendszerrel szemben megfogalmazott elvárás, hogy a gyermekeknek nem a többségi társadalomtól elszigetelten kell élniük, annak érdekében, hogy a kikerülés ne jelentsen – a rendszerbe való bekerüléshez hasonló – törést a gyermekek életében. *„(...) Azt gondolom, hogy az szokott a probléma lenni, hogy ha egy burokbán, elszakítva élnek a társadalomtól, akkor utána igen nagy törést jelent a kikerülés, tehát ezt szépen, fokozatosan elkezdni (...) hogy megtanulnak sütni, főzni, rendben tartani a dolgaikat, vásárolni, egyáltalán hivatalos ügyeket rendezni, a kisebbeket segíteni (...) pl. elviszik a kisebbeket orvoshoz, már a nagyobb gyerekek, (...) a 16-18 éves korosztály. (...) ezekbe be tudják őket vonni a kollégák is. És ezzel együtt a felelősségérzetük is nő, megtanulják azt, hogy bennük is bíznak, számítanak rájuk, fontosak valakinek.”*

Mindezek mellett vezetői szempontból a tárgyi, személyi, szakmai feltételek megteremtése is fontos a családi környezet biztosítása érdekében. A személyi feltételek kialakításakor az egyes lakásotthonok esetében felmerülő igény a női és férfi munkaerő biztosítása az apa-anyja modell megjelenítése érdekében. Igyekeznek hangsúlyt fektetni arra, hogy minden kisközösségnek (lakásotthonnak) saját hagyománya, értékrendje alakuljon ki az ott élő gyermekek és a szakemberek személyiségének, egyéni és csoportigényeinek megfelelően, mely a lakásotthon „családként való funkcionálását” segíti elő. A hétköznapi lakásotthoni élet megszervezésében a szakembereknek elve a gyermekek dicsérete, motiválása, jutalmazása, illetve a gyermek teljes körű bevonása, partnerként való kezelése. A családokkal való kapcsolattartás, a külső kapcsolatok ápolása a gyermek döntési szabadságának megtartása mellett fontos kihívásként fogalmazódik meg. A család és a gyermek kapcsolata, kapcsolattartása a legtöbb esetben problémásnak mondható: *„Járnak, sokan járnak a gyerekekhez, (...) sokan meg nem. Van olyan, ahol nem kell a gyerek, pedig a szülőnek módjában állna, hogy kapcsolatot tartson a gyerekekkel.”*

A lakásotthonok hatékony működtetése érdekében körvonalazódott igény megtalálni az egyes lakásotthonok szintjén azokat a mutatókat, amelyek mentén értékelhetővé válik a szakmai munka. Mindez magában foglalja az intézményrendszerben zajló folyamatokat a gyermek

gyermekvédelmi rendszerbe való bekerülésétől a kikerülésig, lebontva, hogy melyek azok a fő epizódok, amelyek mentén zajlik a gyermek élete, és mikor beszélhetünk rendszerfolyamatok szintjén megelégedettségről, szakmai értelemben vett sikerességről, minőségi szakmai tartalomról. „(...)Ezt valamilyen eredményességi mutatóban kifejezni. (...) lehet, hogy (...) akkor vagyunk elégedettek, ha befejezi tanulmányait, eredményesen befejezi tanulmányait, mondjuk a 8 általánost. A másik gyerek, tehát ez mindig egyénfüggő, (...) továbbtanul, szakmát szerez, vagy munkába áll, és ott becsületesen helytáll. Ha megtanulja az önálló életvitelhez szükséges szokás szabályrendszereket, ha el tud igazodni, ha el tud intézni egy hivatalos ügyet, ezeket találom.”.

Az intézményvezető véleménye szerint a szakmai munkát stratégiai terv mentén szükséges végiggondolni, melyet a rendszercélok mellett napi szintű tevékenységekig lebontva a gyermekek egyéni szintjén is értelmezni kellene. Az eredményesség első lépéseként adatlapot töltöttek ki a lakásotthon dolgozói a lakásotthonok, valamint az azok közötti információáramlás, partnerség, anyagi, tárgyi, személyi feltételekkel való megelégedettség, lakásotthoni team-munka, intézményvezetéssel kapcsolatos vélemények témakörében. (Az adatlapot kitöltők pozitívan vélekedtek a kezdeményezésről, melyet intézményi eredményességgént értelmeztek véleményük fontossága miatt.) Fejlesztési irányként fogalmazódik meg továbbá az intézmény dolgozói számára a szakmai műveltség növelése, a családok önállóságának, külső támogatásának fokozása, elősegítése, az intézményrendszer által fenntartott, illetve bérelt lakásokban a fiatalok utógondozásának erősítése előre kidolgozott tervek mentén.

Jelenleg hiányoznak a külföldi és hazai intézményekkel való szakmai együttműködések a tapasztalatcsere, innováció biztosítása érdekében. Az együttműködések erősítése vertikálisan (egyes döntéshozói szintek) és horizontálisan is megjelennek (hasonló típusú intézmények, saját intézményrendszeren belül, gyermekvédelmi rendszer szakmai aktorai között), de ide tartozik a gyermekek közötti kohézió, a gyermek és a család közötti együttműködés erősítése is. Az intézményrendszer jelenlegi kapcsolathálójának neuralgikus pontja finanszírozási, anyagi kérdések köré csoportosul. A szakmai kapcsolat a Területi Gyermekvédelmi Szolgálattal, az illetékes gyámhivatallal kielégítő.

Igazgatási területen a legnagyobb kihívás egy olyan humánerőforrás-gazdálkodás, amely lehetővé teszi, hogy minden szakember maximálisan tudja végezni szakmai munkáját, magasan kvalifikált szakemberek álljanak az intézmény rendelkezésére. Illetve olyan feltételek teremtése, melyek biztosítják, hogy a dolgozók szakmailag, emberileg feltölthetők legyenek, és segítséget kapjanak a mindennapi munkájához. Természetesen fontos szempont, hogy milyen ösztönzők megléte mellett lehet motiválni a munkavállalókat, munkájukat honorálni. *„És hát, hogy érezze mindenki, hogy ő fontos, az ő munkája fontos, és hogy számítanak rá. Én ezt nagyon fontosnak tartom, mert azt gondolom, hogy gyerekekkel bármilyen területen foglalkozik ma valaki Magyarországon, nagyon fontos az, hogy tényleg elhivatottan tegye, hogy úgy érezze, hogy ő pótolhatatlan a maga nemében. Mert ha ezt nem érzi valaki, vagy ha nem olyan hivatástudattal végzi, akkor igazából nem lehet eredményes...”* A gyerekek oldaláról a legfontosabb, hogy családba való kerülésükig vagy önálló életük megkezdéséig biztonságban érezzék magukat.

A debreceni székhelyű városi önkormányzat fenntartásában működő lakásotthonban 10 gyermek nevelkedik. A lakásotthon két lakásotthonnal egy szakmai vezetés alá tartozik, a vizsgált lakásotthonban a szakmai létszám 5 fő. A lakásotthonok területileg, működés tekintetében különállóak, környezetintegráltak.

A lakásotthon vezetőjének szakmai elve, hogy a gyerekekkel foglalkozó felnőtteknek a lelkiállapota, kedve, energiája nagymértékben befolyásolja azt, hogy ők hogyan élik meg a mindennapjaikat. Éppen ezért a lakásotthon napi tevékenysége sokrétű, melynek egyik aspektusa a munkatársakkal való 'foglalkozás', a problémák, napi szintű történések együttes megbeszélése. Kéthetente tartanak team-megbeszéléseket, ahol a gyerekek helyzetét vitatják meg. A lakásotthon vezetője szerint fontos, hogy *„mi öten egyről beszéljünk, egyféleképpen tudjunk velük foglalkozni, mert ez egy nyugalmat, egy kiegyensúlyozottságot ad.”*. A legfontosabb szakmai kihívás a gyerekekkel való foglalkozás, tehát a *„kis sérült lelküknek az ápolása a különféle eszközökkel, amiben nekem nagyon fontos a jókedv, meg a humor.”*. A szakemberek esetében nélkülözhetetlen a kompromisszumkészség, hiszen kamaszokkal dolgoznak, éppen ezért a gyermekek bevonása elsődleges feladat az őket érintő kérdéseknek a megoldásába, a lakásotthon rendjének a kialakításába, a szabályok alakításába.

A lakásotthonban a munkakörülmények kielégítők, de hiányzik egy nevelői iroda, ahol az adminisztratív teendőket elláthatnák. A lakásotthonban dolgozó öt főből kettő férfi, akik gyermekvédelmi asszisztens munkakörben dolgoznak, egy munkatárs dajka képzésű, aki gyermekgondozóként dolgozik (korábban nagy létszámú gyermekotthonban volt szakács).

A lakásotthon vezetője a gyermekeket a következőképpen jellemezte: „*Ha csoportként mondom őket, akkor azt gondolom, hogy egy rendkívül vidám, szókimondó, őszinte társaság, amiből az is adódik, hogy heves vitáink és veszekedéseink szoktak lenni, de próbálom is arra nevelni őket, hogy mondják ki, amit gondolnak, és próbálják megharcolni, mert ezt tudom nekik adni. A fiúk meg a lányok között vannak ellentétek, meg vonzódások, hiszen együtt élnek, de nem testvérek, és azért nagyon szépen a kamaszkorban vagyunk, tehát 10-től 22-ig tart a kör.*

Ha egyenként nézem, én azt gondolom, hogy mindegyik – nekik is így szoktam mondani – mindegyik egy-egy kis igazgyöngy. Tehát nagyon szeretnivaló, és nagyon szeretetre vágyó gyerekekről van szó. Azzal együtt, hogy ki így, ki úgy azért kifejezésre juttatja időről időre azt, hogy azért vannak fájdalmaik, vannak hiányai, amiket nem biztos, hogy tudunk pótolni, és nem is ringatjuk magunkat abban a hitben, hogy ez így lehet.” A lakásotthonban nevelkedő gyermekek közül a korábbi nagy létszámú intézményekből érkezett gyermekek már kikerültek, a legrégebben bekerült gyermek 1998-ban jött az intézménybe, a többi gyermek az utóbbi 2-3 évben került a lakásotthonba (az intézményvezető szerint érezhető, hogy sokkal érettebbek, a családhoz való érzelmi kötelék erősebb), illetve két gyermek került lakásotthonba nevelőszülőktől. Tapasztalatai alapján egyre későbbi életkorban kerülnek be a gyermekek szakellátásba, aminek egyik oka, hogy a gyermekvédelmi rendszer jelen formája újnak mondható: „*(...) a gyermekjóléti szolgálatoknak a felállítása, illetve a működésüknek az olyan elkezdése, ami már valóban arról szól, hogy átlátják a helyzetet, illetve az iskoláknak ez a jelzőrendszere. Tehát, hogy ez elő lett törvényileg írva, ez sem egy régi dolog. Tehát lehetséges, hogy hamarabb is [be]kerülhettek volna, hogy ha ezek már akkor működnek.”*

A gyermekvédelmi alapellátás létszám-, forrás-, és szakmai tapasztalatának hiányából adódhat, hogy a családok nem kapják meg a szakellátásba kerülés előtt az intenzív szakmai segítséget. A lakásotthonban nevelkedő kilenc gyermek közül mindnek van kapcsolata a

családtagjaival, bár a családi kapcsolatok sok esetben eklektikusak. A kapcsolattartás erősítése mellett fontos feladatuk a nevelőknek, hogy a gyermekek megtanulják nem magukat okolni jelen élethelyzetükért és a családjukban történt, bekerülésük óta meg nem oldódott problémákért. Ne érezzék úgy, „(...) *hogyan rossz vagyok, nem voltam jó gyerek, nem voltam szép gyerek, nem voltam okos gyerek, nem vagyok olyan, mint a többi, és azért nem kellek az anyámnak. (...) tehát amiről lehet vele beszélni az, az, hogy lehet, hogy akkor, az akkori 22 évvel ezelőtti élethelyzete (...) olyan volt, hogy nem vele volt a baj, hanem az ő élethelyzetével volt a baj.*”

A lakásotthonban szakmai elvként fogalmazódik meg, hogy a gyermekek és a szakemberek 'egy nyelvet' beszéljenek, figyelembe véve a gyermek egyéni problémáit, egyedi élettörténetét és azt a tényt, hogy a szakemberek a személyiségükkel dolgoznak. A legfontosabb a hitelesség, a példamutatás és a bizalom kialakítása. Az önálló életre való felkészítés középpontjában az áll, hogy a gyermekek megfelelő iskolai végzettséget, szakmát szerezzenek, amivel majd kikerülésük után könnyebben el tudnak helyezkedni, idegen nyelveket tanuljanak. Az önállóság kérdése napi szinten is megjelenik, ami az önellátás képességének segítésére irányul. A gyermek legyen higiénikus, igényes magára férfiként és nőként, felkészüljön a párkapcsolatra, családi életre. Ezeknek a készségeknek, képességeknek az elsajátítása a személyes példamutatás mellett egyéni és csoportos beszélgetések formájában valósul meg. A társadalomba való beilleszkedés egyik fontos eleme a külső baráti, meglévő iskolai, munkahelyi kapcsolatok ápolása, és ezen kapcsolatok lakásotthoni mikrokörnyezetbe való integrálása.

A gyerekek napi programja a házirend köré szerveződik. A lakásotthon rendelkezik egy ún. alap házirenddel, ami az iskolai tanév időtartamára vonatkozik; ebben a kimenők rendje, a házimunka beosztása, a napi tevékenységek, büntetés-jutalmazás rendszere található. A második házirend a nyári időszakra vonatkozik, melyet szintén közösen alakítanak ki a gyerekekkel. „*Hát én azt gondolom, hogy miután ezt mi alkotjuk, ha kiderül, hogy ez nem jó, akkor leülünk és megvitatjuk. Tehát ez nekem nem egy olyan dolog, hogy ha most szeptemberben megalkottuk, akkor ez most már májusig, ha beledöglünk is, akkor is úgy van, mert kiderülhet, hogy nem működik mondjuk a fenti ügyelet, mert valakinek hamarabb el kell*

menni, vagy a lenti, (...) akkor írunk újat, és akkor megnézzük, hogy az működik-e. Tehát ez egy elég rugalmasnak mondható dolog szerintem.”

A fiatalok társadalmi integrációs esélyeit az intézményvezető úgy látja, hogy kiléptető rendszer hiányában a sikeres önálló életkezdés nem tud megvalósulni. Álláspontja szerint olyan rendszer kialakítására lenne szükség, ahol a fiatal külön (önállóan) él, de teljes önellátása mellett az intézmény támogatásával szakmai segítséget kapna, a rendszerből/től nem szakadna el, a kikerülés esetleges kudarcainak feldolgozásában kapna szakmai (és erkölcsi) támogatást. *„Mert most ugyanis az van, hogy elérkezik a kor, kimegy, vagy tud venni egy házat, vagy nem, vagy eltartja valaki, vagy nem, tehát nincs megoldva. Nagy úr van, és óriási félelmek vannak bennük is, bennünk is, hogy hogy fogja megállni a helyét.”* Pozitív lehetőségnek tartaná, ha kötelező megtakarítás mellett garzonlakások épülnének a fiatalok számára, amit valamilyen hitelkonstrukcióban a fiatalok megvásárolhatnának. *„Pont azért, hogy ne termeljék újra magukat, ne zuhanjon vissza, mert azért itt van egy életszínvonal, amit megszokik. (...) utána innen kimegy, kikerül, egy szoba-konyhát tud legfeljebb venni, ahol semmi olyan, nincs fürdőszoba, tehát érted. És akkor a szegénységbe vissza.”* A másik legnagyobb (rendszer)problémának azt tartja, hogy a gyermekek családba való visszagondozása akadályokba ütközik a család alapellátásban történő gondozásának hiányában. *„Tehát már az egy nagy eredmény, hogy a bekerülő gyerek mondjuk kapcsolatot tart. Az egy örült nagy eredmény, mert onnantól kezdve a család békén van hagyva. Van itt nálunk egy kislány, (...) anyuka mint a kisujjam áll a világban, tehát ott ezzel nem foglalkoznak, tulajdonképpen anyukát is mi gondozzuk, mondhatjuk így. És ezt tesszük a gyerekért, de azt gondolom, hogy ha a rendszert tekintem, ez nem feltétlenül a mi feladatunk lenne. Itt én az egymásra épülésben, meg a családoknak a megtámogatásában érzem azt az űrt, ami miatt sokszor nincs visszamenet.”*

A gyermekvédelmi törvénnyel ellentétesen a legtöbb esetben szociális problémák miatt kerülnek be a gyerekek a szakellátásba. Ennek feloldására nagyon fontos lenne az alapellátás erősítése, hogy az a szülő, aki nem képes egyedül megoldani a problémáit, teljes körűen megváltoztatni az élethelyzetét, szakmai segítséget kaphasson. Mindezen rendszeranomáliák figyelembe vétele mellett a lakásotthon célja és feladata, hogy a gyermekek számára felnőtt mintákat adjon át, a gazdálkodást, a mindennapi tevékenységeket és problémákat közvetlenül

lássák, és felkészüljenek a gondoskodásra (majdani) saját családjukban. Ebben a nevelők, gyermekfelügyelők feladata, hogy a családi működés hiányosságainak visszahatásait kiküszöböljék, és azokat ne hagyják rendszer-diszfunkciók hatására elmélyülni, felszámolva azt a szakmai tévhitet, hogy a gyermekek ellátása a családpótlás jegyében történik; a rendszer illúzióját, a 'mozaikszülőséget", hogy két szülőt most hat felnőtt pótol. Problémát jelent a szakmai létszám, a kilenc gyermekre hat felnőtt lenne az optimális szakemberszám. Öt fővel a munkabeosztást úgy tudják elkészíteni, hogy egy műszakban csak egy ember dolgozik. Ebből eredően a szakemberek nagyon leterheltek, szupervízióra nincs lehetőség, a tehermentesítést a házvezető igyekszik lakásotthonon belül megoldani. A 9 fős gyermeklétszámot a 12-es gyermekszámhoz képest megfelelőnek, 'kezelhetőnek' tartja, bár szakmai véleménye, hogy a lakásotthonokba a gyermekeket hasonló élményvilág, korosztály, azonos értékek és élettörténet mentén kellene elhelyezni, ami a gyermekek és a szakemberek közötti belső feszültségeket indirekt módon tudná feloldani.

A törvényi szabályozással elégedettek, a lakásotthoni gyakorlat szempontjából a törvény nem merev szabályokat, inkább irányvonalakat jelöl ki, így lehetővé válik a lakásotthonok szakmai értelemben vett saját arculatának, önállóságának gyakorlatban való megjelenítése. Az intézmény vezetője jónak tartja, hogy az életkori határ kitolódott a 25. évre, ez segítheti az önálló életkezdést. A gyermekek önálló életkezdésében fontos szerepe van az utógondozónak, aki főképpen a munkakeresésben tud segíteni „(...) *mi olyan szempontból nagyon jó helyzetben vagyunk, hogy a gyerekek utógondozója, ebben (...) a bizonyos önálló életre nevelésében nagyon sokat tud segíteni, tehát pontosan a munkakeresés az ő asztala. Tehát a fiatalok végül is ezt vele csinálják, tehát bemennek a központba, kikeresik a hirdetési újságokból, elmennek a különféle ilyen munkaközvetítőkhöz, összeírják, telefonálnak, elmennek, önéletrajzot írnak.*”

A lakásotthon vezetője szerint a lakásotthonban nevelkedő gyermekekkel foglalkozó felnőttek esetében a legfontosabb képességek, készségek a következők: szeretetképesség, önismeret, empátia, hitelesség, az értékhatárok ismerete, türelem, humorérzék, és a szakmaiság, a szakmai tudatosság, amely a szakmai vagy emberi kudarcok feldolgozásában és a saját tehermentesítésben is segíteni tud. A szakemberek számára biztosított továbbképzésekből a területi munka szempontjából az önismereti és kommunikációs tréningeket tartja fontosnak,

véleménye szerint azonban teljesen hiányoznak azok az országos szintű fórumok, amelyek a gyermekotthonok működésével foglalkoznak, illetve lehetőséget adnak a szakemberek közötti tapasztalatcserére.

A szakmai munka kihívásai a nevelők véleménye szerint

Szakmai szempontból a legnagyobb kihívás az, hogy a saját intézményi szinten megfogalmazott elvárásoknak – sok esetben megyei szintű vagy intézményi szintű (írott) gyermekvédelmi koncepció nélkül – megfelelő magas színvonalú szakmai munkát biztosítsanak, szűkös anyagi-és személyi feltételek mellett. Az intézmények kielégítő technikai felszereltsége mellett plusz szolgáltatásra, speciális, egyéni igényekhez igazodó ellátásra nem nyílik mód. A másik jelentős probléma az, hogy a szakembereket nem tudják megfizetni a területen, ezért nem tudnak magasan kvalifikált munkaerőt alkalmazni, illetve nem tudják képezni a jó alapkészségekkel rendelkező dolgozókat. A szakemberek esetében pedagógiai, pszichológiai ismeretekre mindenképpen nagyon nagy szükség lenne, azért, hogy kezelni tudjanak olyan helyzeteket, mint pl. a szülő elvesztése, vagy a gyermek családból való kiszakítása. Másrészt nagyon intenzív érzelmi hatásoknak vannak kitéve, ezért fontos lenne a kiegészítő megelőző tréningek, esetmegbeszélő csoportok, szupervíziók biztosítása. Ezekre csak pályázati lehetőségek vannak, amelyek sikeressége kérdéses.

A nagy létszámú nevelőotthonok külső, részleges, vagy belső tagozódású kiváltása a belső iskola megszüntetésével kezdődött a legtöbb esetben (kivéve Dévaványán, ahol a szakiskola fontos szerepet tölt be a gyermekotthon életében). A rendszer átalakításának útját a törvény egyértelművé tette, ugyanakkor megalapozott szakmai koncepció, szakmai iránymutatás vagy egy olyan szakembergárda, amely ezt moderálta volna, nem állt rendelkezésre. Az átalakítás a dolgozókat (többen munkanélkülivé váltak) és a gyermekeket is megviselte, a gyerekekre áttevődött a szakemberek saját feszültsége, melyet a létbizonytalanságból adódó problémák, a megváltozott munkakörülmények, az új típusú rendszerelvárások váltottak ki.

Az átalakítások tapasztalatai alapján a hagyományos nevelőotthonban nem tudott megvalósulni az egyénre szabott nevelés, ami az új formában alapvető elvárásként

fogalmazódik meg. „*Tehát itt elkezdtek a kollégák megkenni a gyerekeknek a kenyeret, és akkor ott szoltam rögtön talán az első nap, hogy na nem, mindenkinek van két szép kis keze, és akkor megkeni magának a vajas kenyeret. Nézett is rám a 16 éves nagylányom, hogy ezt most ő kenje meg?*” (debreceni szakmai vezető). A nevelők számára új feladatnak bizonyult, hogy a saját család mintájára kell az életüket szervezni, főleg a napi tevékenységek szervezése igényelt komoly változtatást, megszűnt a ’tömegben mozgatás’, nem kellett szigorú időbeosztáshoz alkalmazkodni. A nevelési elveket és módszereket is a megváltozott körülményekhez kellett volna igazítani (szakmai elvek mentén), de ehhez egységes, szakmai iránymutatás, úgynevezett nevelési standardok nincsenek; a nevelési módszerek többnyire egyénfüggők: az adott szakembertől függ, hogy mit vár el, milyen értékeket közvetít és képvisel személyiségével, milyen elképzelései vannak arról, hogyan kell viselkednie egy gyereknek, vagy milyen normáknak kell hogy megfeleljen. A szakmai tapasztalatok többnyire empirikus úton épülnek be a szakemberek munkamódszereinek tárházába, újabb módszerekkel, ismeretekkel, alternatív pedagógiai gyakorlattal képzések, szakmai tapasztalatcserék, szakkönyvek, vagy módszertani segédanyagok hiányában vagy azok korlátozott volta miatt nem találkoznak. A területen hallható elvek (ami a munkáról való professzionális gondolkodás hiányát is árnyaltabbá teszi) a következők: „*nem lehet verni egy gyereket, szépen kell vele beszélni, meg embernek kell tekinteni, és az életkorának megfelelő mértékben bevonni döntéshelyzetekbe, mert ettől válik döntésképes felnőtté*”.

A két ellátási forma között a kérdezett szakemberek a legnagyobb különbséget abban látják, hogy a lakásotthon sokkal inkább az életre tudja felkészíteni a gyereket. Mindemellett úgy vélik, vannak olyan típusú gyerekek, akiket nem szabad lakásotthonban elhelyezni, legalábbis a bekerülésük kezdetén. Az önállóan működő lakásotthonban a gyerekeknek több feladatuk van, mint a belső tagozódású, feladataiban korlátozott önállósággal rendelkező gyermekotthonoknak, a családi élethez hasonlóan jobban bevonják őket a napi teendőkbe, erre azonban sok gyermek alkalmatlan.

A testvéri és baráti kapcsolatok, szoros gyermek-felnőtt viszony miatt a gyermekotthoni és lakásotthoni csoportok közösségként funkcionálnak, de fontos szem előtt tartani, hogy itt nem beszélhetünk családról, nem is szabad a gyermekekben a család érzetét kelteni. „*Ez nem a családja, ez egy helyzet. A családja vagy van, vagy nincs, többnyire azért valamilyen*

formában van. És ez még egy nagyon fontos része a munkánknak, hogy ott, ahol esetleg a gyerek még úgy is gondolja, hogy na őt nem érdekli az anyja meg az apja, ezt azért ott sem hagyjuk annyiban, csak nagyon szélsőséges eseteknél, amikor mondjuk erőszakos cselekedet történt a gyerek sérelmére, mondjuk azt, hogy jó, akkor nincs kapcsolat. És akkor nem is engedjük a szülőt sem oda a környékére sem” (debreceni szakmai vezető). A családi vagy családias gyermekotthonról azonban megoszlanak a szakemberek véleményei, hiszen ’úgy dolgozunk, mint otthon’, ’pótanyák’, ’családfők vagyunk’. A család illúziójának elkerülése érdekében a legfontosabb a gyermek szempontjából az igazi családjukkal való kapcsolat erősítése.

Hagyományos gyermekotthonban nevelkedő gyermekek véleménye az ellátásról, és jövőbeli kilátásai

Kutatásunk során három „hagyományos” gyermekotthonból összesen tizenöt fiatalot kérdeztünk meg, tíz lányt és öt fiút.

A gyermekvédelmi rendszerbe, illetve a gyermekotthonba kerülés körülményei

A megkérdezett fiatalok közül többen meglehetősen hiányos ismeretekkel rendelkeznek a gyermekvédelmi rendszerbe való bekerülésük körülményeiről, sőt néhányan a jelenlegi helyzetükről is bizonytalanul nyilatkoztak. Akadt olyan interjúalany, akinek folyamatban volt a külföldi adoptálása, ám keveset tudott az ügye jelenlegi állásáról. A gyermekotthonba való bekerülést nem minden megkérdezett fiatal tekintette megfelelő megoldásnak. Volt olyan interjúalanyunk, akinek rossz tapasztalati voltak a gyermekvédelmi rendszer munkatársainak „segítőkészségéről”, de róluk általában nem nyilatkoznak a fiatalok, az életük alakulásában nagyobb szerepet tulajdonítanak a gyermekotthonban dolgozó munkatársaknak.

Ha a bekerülés körülményeit vizsgáljuk, akkor a fiatalok elmondása alapján a leggyakoribb problémát a szülők alkoholizmusa jelentette; 15 megkérdezett fiatalból 9 esetében az alkoholizmus és az ehhez kapcsolódó olyan egyéb körülmények, mint például bántalmazás, kedvezőtlen anyagi helyzet, munkanélküliség vagy állandó, legális alkalmazás hiánya – akár

előzményként, akár következményként – jelenti a bekerülés okát. Az alkohol szerepét a fiatalok gyakran külön kiemelik, mint az elhanyagolás, agresszív viselkedés, a család széthullásának közvetlen okát.

Nyolc fiatal volt már korábban is gyermekvédelmi gondoskodásban; ketten nevelőszülőktől kerültek be, és bár a nevelőszülői ellátás időszakában voltak problémák, azóta is rendszeresen tartják a kapcsolatot a nevelőszüleikkel és azok gyermekeivel. Hárman gyermekotthonból kerültek át a jelenlegi nevelési helyükre, egy fiatal úgy tudja, hogy volt csecsemőotthonban is, onnan visszakerült az édesanyjához, majd ismét gyermekotthonba.

Kapcsolattartás a családdal

A megkérdezett fiatalok közül egy számolt be kiegyensúlyozott családi háttérrel, a többiek esetében szétesett családokról van szó. A család szétesése összefonódik a fiatal hátrányos helyzetével, jelenlegi körülményeivel.

Volt olyan interjúalany, aki traumaként, és volt, aki menekülésként élte meg a gyermekotthonba kerülést – a családból való kiemelését. Ezt a szülőkkel való kapcsolattartás fontosságának megítélése is tükrözi. Az interjúalanyok többször tettek utalást arra, hogy a kapcsolat a bekerülés utáni időszakban sokkal intenzívebb volt, azóta fokozatosan elhidegültek egymástól. A fiatalok, elmondásuk szerint, szüleik életmódját szeretnék elkerülni. A 15 fiatal közül 10 esetében nincs, vagy csak nagyon felszínes a kapcsolat a vér szerinti szülővel. Van olyan eset is, amikor a rendszeres találkozás sem takar valódi kötődést. *„Szüleimmel tartom a kapcsolatot, nem, inkább ez az én részemről történik meg ez a kapcsolattartás, nem igazán járnak hozzánk, ha meg igen, akkor nagyon-nagyon ritkán. (...) És szoktam hazamenni, amikor szünet van, vagy hétvégeként, nem mindig, és ők nem igazán keresik a mi társaságunkat.”* (Alsózsolca 1.)

Ketten, mint már említettük, a nevelőszüleikkel tartanak fenn intenzív kapcsolatot. Négy fiatalnak az egyik, egynek pedig mindkét szülője elhalálozott. Nyolc fiatal esetében elméletileg volna lehetőség a kapcsolatfelvételre. Egy olyan interjúalanyunk volt, akinek nincsen sem testvére, sem más rokona.

A szülőkkel való kapcsolattartásnál jóval hangsúlyosabb a testvérekhez való ragaszkodás. Ez a kapcsolat akkor is érték a megkérdezettek szerint, ha már nem laknak együtt, illetve, ha a testvér saját családot alapított. A fiatalok számára az elveszített család, illetve a nagyobb testvér életének alakulása meghatározó tapasztalat. A testvérekkel való kapcsolattartás sokkal intenzívebb képet mutat. Mindössze két fiatal nem tart kapcsolatot egyik testvérével sem, és egy találkozik ritkán a testvérével.

Iskola, szakmaszerzés

Az iskolaválasztást a fiataloknál általában négy tényező befolyásolja: a gyermekotthon földrajzi elhelyezkedése, a korábbi tanulmányi eredmények, az esetleges túlkorosság és a szakképzési cél, azaz, hogy valamilyen szakma kerüljön a kezükbe.

A gyermekotthonba való bekerülést megelőzően interjúalanyainknál gyakran előfordult, hogy a nem jártak rendszeresen iskolába (volt, akit nem engedtek el, illetve a család körülményei – például szülők alkoholizmusa, betegsége miatt – nem járhatott), rossz volt a magaviseletük, illetve a tanulmányi eredményük. *„Nem jártam [iskolába], azért, mert nem éreztem megfelelőnek azt, hogy én járok iskolába, a többiek nem, szóval pénz sem volt igazán, és inkább élelmiszerre költöttük.”* (Alsózsolca 1.)

A fiatalok saját elképzelése nem minden esetben tud közvetlenül érvényre jutni: gyakran számolnak be arról, hogy nem szeretik azt, amit tanulnak, és afféle kényszerválasztásként értékelik. A tanulmányi eredményeik is ezt tükrözik, bár többen megemlítették, hogy a gyermekotthonba kerülés, és ezáltal a tanuláshoz szükséges nyugodt feltételek megteremtése jelentős javulást eredményezett iskolai teljesítményükben. Vannak sikeres iskolaválasztások is, ketten számoltak be arról, hogy lehetőségük volt iskolát váltani, és most már olyan szakmát tanulnak, ami inkább megfelel az elképzelésüknek. A többiek közül sem mindenki tekinti véglegesnek a jelenlegi helyzetet. Legalább egy szakképesítés megszerzése és a munkaerő-piacon való elhelyezkedés központi szerepet foglal el a fiatalok jövőképében.

Egyik interjúalany sem számolt be arról, hogy az iskolában akár a tanárok, akár a diákok részéről bármilyen hátrányos megkülönböztetés érte volna a helyzetéből adódóan. Minden fiatal beilleszkedett, bár abban megoszlanak a tapasztalatok, hogy a beilleszkedés milyen fokú, mennyire sikerül barátságokat kötniük. Ez utóbbi a kérdezettek véleménye szerint a fiatal személyiségén kívül függ attól, hogy a gyermekvédelmi intézetben milyen kapcsolatai alakulnak ki. Egy fiatal nyilatkozta azt, hogy az iskolában nem tudnak a körülményeiről. A többiek esetében a tanárok és a diákok tudnak arról, hogy a kérdezett nem a családjában nevelkedik.

Párkapcsolatok

Minden megkérdezett fiatalnak van vagy volt már párkapcsolata. A jelenlegiek nagyrészt hosszabb ideje meglévő kapcsolatok, és többen a kikerülés utáni életet is partnerükkel közösen tervezik. A megkérdezett fiatalok többségének partnere nem az intézetből kerül ki, ami a társadalmi beilleszkedést bizonyítja. Egy esetben fordult elő, hogy a párkapcsolat a fiú „intézetis” háttere miatt szakadt meg. Általában a párkapcsolat legelején elmondják, hogy milyen körülmények között élnek – ez talán azt is mutatja, hogy tartanak az előítéletektől. Több fiatal számára a partner családja jelenti az „igazi családot”.

Bár mindnyájan tisztában vannak a fogamzásgátlás fontosságával, ezt a gyakorlatban nem minden esetben alkalmazzák, arra hivatkoznak, hogy nem gondolnak rá, mások kényelmi szempontból vagy anyagi okok miatt nem védekeznek. A fogamzásgátlást a fiataloknak a saját pénzükből kell megoldaniuk. Több interjúalany párkapcsolatában előfordult abortusz. A kérdezett lányok közül egy fő jár rendszeresen nőgyógyászhoz. A nevelőkkel általában meg tudják beszélni a párkapcsolatukkal összefüggő problémákat.

A gyermekotthoni közösség és a gyermekotthoni ellátás értékelése

A gyermekotthoni közösség ugyan működhet jól, de több fiatal elmondása szerint a közösség tagjai közti kapocs nem érzelmi alapú, mint egy családnál, és nem működik barátsággént sem, tehát a kikerüléssel valószínűleg meg fog szakadni. Van viszont, aki úgy véli, a hasonló problémák miatt összetartanak majd a jövőben. Az együttlakást megnehezíti, hogy a fiatalok

nem választhatják meg, kivel kerüljenek egy szobába, így a szobatársak közt nagyon nagy korkülönbség is lehet. Testvérek esetében sem megoldható a koedukált hálószoba.

Az intézeti és a családi környezet közti különbség megítélése természetesen attól is függ, hogy a fiatal hogyan élte meg bekerülését, milyen kapcsolatot sikerült kialakítania az intézetben belül a nevelőkkel és a többi fiatallal. Egyikük megfogalmazásában a fő különbséget a család és az intézet között a kikerülés után is megmaradó támogató háttér jelenti. A másik eltérés, hogy a családban élő fiatalok látnak egy „normális” életvitelt. *„Hát egy, hogy nehezebben tud elhelyezkedni a kinti életben [aki gyermekotthonban él], meg aki családnál él az eleve látja, hogy na miket kell csinálni, vásárlás meg mit tudom én, tehát, hogy lehet beosztani, meg azért nem mindent kaphatnak meg, mert ha úgy vesszük, mi jobban élünk, mint egy szegényebb család.”* (Alsózsoltca 5.) A szeretetteljes környezetet általában mindenki megemlíti, csakúgy, mint a nevelők igyekezetét.

Többen szóba hozták a családi közeghez képest az intézet támogató hozzáállását a tanulmányok kiteljesítésére, a különböző, tanuláson kívüli aktivitások kivitelezésére (táncórák, rajzolás, sportolási lehetőségek). A különóráikat az intézet fizetni, de amennyiben ez speciális felszerelést igényel, a szükséges pénzt lehívják a fiatal számlájáról. A pozitívumok mellett természetesen megfogalmazódtak negatív tapasztalatok is, volt, aki kevésnek ítélte a napi élelem mennyiségét, mások lelakottnak és sivárnak látják a gyermekotthon környezetét.

Az önálló életre történő felkészítésről pozitívan nyilatkoznak. A beletanulás az egyes házimunkákba – varrás, mosás, takarítás, főzés (utóbbi nem mindenütt, ez az intézmény jellegéből is adódik) – segítséget jelent az önálló élethez, ami azonban ezeknek a készségeknek az elsajátításán túl a fiatalon is erőteljesen múlik. Van, ahol a hivatalos ügyintézés megtanulása is az önálló életre való felkészítés részét képezi. A kikerülésről is sokat beszélgetnek a nevelőkkel. *„(...) nekem is a nevelők százszor elmondják, ha nem többször, hogy a kinti élet milyen, hogy kell mit csinálni. Ha pl. főzünk is, akkor példát is hozzá adnak, hogy na ezt a kinti életben hogy csináld. Szóval mindenben tanítanak minket.”* (Miskolc 5.)

A fiatalok minden hónapban kapnak zsebpénzt, ebből kell fedezniük a szórakozásukat, a kozmetikumaikat, a telefonszámlájukat, a fogamzásgátló tablettát. Negyedévente kapnak ruhapénzt, és a ruhavásárlásban az összeg erejéig a saját elképzelésük érvényesülhet. A gyakorlatban volt olyan interjúalany, aki ezt cáfolta.

A gyermekotthoni élet és az ellátás egyik korlátja az intézmény földrajzi elhelyezkedése. Ha nem nagyobb városban található, vagy a város megközelítése nehezebb (helyi buszjárat hiánya), akkor ez természetellenessé teszi a gyermekotthoni rendet, elkülöníti / eltávolítja a fiatalokat a korosztályuk nagyobb részétől, növeli a bezártság érzetét. Ez kiütözik nemcsak az iskolaválasztásban, hanem például a ruhavásárlásban, leginkább azonban a szórakozás és a kimenő kérdésében. Hiába lenne ugyanis a fiataloknak szabadidejük, nem tudnak élni vele, mert az iskola másik településen van, és bele kell számolniuk a buszok menetidejét és menetrendjét, ezért például nem tudnak elmenni moziba. A helybeli szórakozási lehetőségek pedig igen szűkösek.

„Hát bízunk benne, hogy ki tudok szakadni ebből a körből, mert szerintem az, aki a szabad élethez van szokva, tehát én ahhoz is voltam, az nem igazán fogja bírja ezt a bezártságot, nem is bírja szerintem abszolút. Szóval pl. ezek a ruhák, amit itt kapok, ezek szóval megkaptam a raktári ruhákat, jó a lakásotthonosok kaptak új, jó ruhákat, elvileg úgy van, hogy lehet vásárolni, csak nem azt, ami nekem kellene.” (Dévaványa 4.)

A dohányzás nagyon elterjedt, az elmondások alapján az alkoholfogyasztás és a kábítószer-használat nem jellemző, egy fiatal volt, aki korábban szipuzott. A füvezést sem próbálták, de a füvezés szubkulturális vonzerejét néhány fiatal megfogalmazta.

A gyermekotthon a család helyett lát el szocializációs szerepet, a fiatalok többsége ezt a megoldást a jövő szempontjából kedvezőbbnek ítéli meg, mint saját családját.

Beszámolóik alapján ugyanakkor a gyermekotthoni ellátás egyik nem megoldott eleme a párkapcsolatok kezelése. Az intézeti élet házirendje megnehezíti a párkapcsolatok működtetését, ez vonatkozik a randevúzásra, szórakozási lehetőségekre és különösen a szexuális életre. A szobák nem koedukáltak, és van olyan intézet, ahol az elmondások alapján

nagyon merev rendszer érvényesül, a fiatalok nem tartózkodhatnak egymás szobájában sem, lehetetlenné téve a párok közötti intimitást.

Vélemények a kikerülés feltételeiről

A kikerüléstől az interjúalanyok inkább tartanak; ameddig lehet, szeretnének a gyermekotthonban maradni, a tanulmányok befejezéséig mindenképpen. Két kivétel van, ők mindketten szeretnének visszamenni a családjukhoz, amint erre lehetőség kínálkozik. (Az egyik esetben ez a nevelőszülőt jelenti.)

A jelenlegi párkapcsolatukat ugyan többen nagyon komolynak tartják, és a kikerülés után is építenének rá, de egyelőre távolinak tűnik számukra a családalapítás. A kikerülés után is számítanak a nevelők támogatására, de az „egyedül maradást” kiemelik, ez a legnagyobb félelme a fiataloknak. A kikerülés 24 éves korra tervezése miatt (is) egyelőre kevés mind a munkával, mind a családdal kapcsolatos konkrét elképzelés, a jövőbeli tervek inkább a tanulmányok befejezésére, az érettségi megszerzésére, felsőoktatási intézményben történő továbbtanulásra, illetve egy másik szakma megszerzésére vonatkoznak. A családi élet kialakításával kapcsolatosan inkább benyomásokat, értékeket, illetve prioritásokat fogalmaztak meg. Mivel egy szétesett családdal szembesültek, ahol a szülők nem tudták, vagy – ahogyan ők látják – nem akarták őket felnevelni, számukra egy biztonságos családi környezetet biztosítani, ezeknek a fiataloknak a jövőre vonatkozó elképzelései (anyagi javak megteremtése, családalapítás, gyermekvállalás) általában erre vonatkozó reflexiók.

„Számomra az a normális ember, hogy dolgozik, nem iszik, tehát normális mint egy átlagos ember úgy él. Nem a szüleink példáját követjük, hanem megpróbálunk annál sokkal jobbak lenni.” (Alsózsolca 1.)

„Megbízható, kedves, aranyos, őszinte, olyan, aki megállja a helyét minden téren. Olyan férjre lenne szükségem, aki mellett tényleg önmagam lehetek, aki mellett biztonságban érzem magam. Olyat szeretnék, aki nem iszik, nem dohányzik, mert az olyanokat nem szeretem. Aki dolgozik, olyat szeretnék mindenféleképpen, nem, aki a napot lopja otthon, és aki a

családjáért él, olyat. Nem olyat, mint az édesapám, hogy otthagyták hét gyereket.” (Miskolc 3.)

A megélhetéshez, önálló élethez szükséges pénzösszeget 40 000-50 000 Ft közé teszik, úgy gondolják, ezt elő lehet teremteni. A fiatalok nagyobb része kedvezőtlen anyagi körülmények közül került be, és a gyermekotthoni ellátás egyik pozitívumaként is megfogalmazták a nemcsak a megfelelő ellátás biztosítását, hanem a tanulmányok és a tehetséggondozás anyagi fedezetének meglétét. A kikerülés utáni élet egyik alapkövének is a munkával elért stabil körülmények megteremtését tartják.

„Gyerekvállalás, legyen meg a biztos háttér, tehát ne a semmire szüljek gyereket, legyen egy partnerem, aki komolyan gondolja ezeket a dolgokat, legyen munkahelyem, rendes körülmények közt neveljem fel a gyerekeimet, gyerekeimet.” (Alsózsolca 1.)

A fiatalok a kikerüléssel kapcsolatosan beszámolnak jó és rossz példákról egyaránt, de a sikeresség egyik kulcskérdése véleményük szerint a lakhatás. Ezt a kikerüléskor kézhez kapott összegből – amennyiben nem jutnak hozzá örökséghez – gyakorlatilag nem tudják megoldani. A pénzzel való gazdálkodás elsajátításának hiánya jelentősen megnöveli a sikertelenség kockázatát.

Arról, hogy miért nem tudtak sikeresen beilleszkedni a kikerült fiatal felnőttek, egyikük a következőket gondolta: *„Azért mert sokan álmvilágban élnek, és azt hiszik, hogy kikerülnek, akkor jobb lesz nekik. Sokan nagy mellénnyel mentek ki, hogy majd ő megmutatja, hogy neki milyen háza lesz, és hogy ott milyen élete lesz, hát ezek az emberek azok, akik kukáznak, illetve csavarognak az utcán.” (Miskolc 3.)*

Lakásotthonban nevelkedő gyermekek véleménye az ellátásról, és jövőbeli kilátásairól

Három lakásotthonban összesen tizenhat fiatallal készítettünk interjút, kilenc lánnyal és hét fiúval.

A gyermekvédelmi rendszerbe, illetve a lakásotthonba való bekerülés körülményei

A megkérdezett fiatalok közül többeknek bizonytalan információik vannak arról, hogyan s miért kerültek be a gyermekvédelmi rendszerbe. A téma érzékenysége miatt a válaszok értékelése során nem tekinthetünk el a bennük megjelenő szubjektív elemektől, adott esetben az elhallgatástól. Általában nem egy ok miatt kerülnek be a fiatalok, illetve a lakásotthoni elhelyezés előtt megpróbálnak számukra más alternatívát keresni (rokonnál vagy nevelőszülőnél történő elhelyezés). Az azonban feltűnő, hogy a fiatalok sokszor nincsenek tisztában a családtagjaik tartózkodási helyével, életkörülményeivel. Ez összefügg azzal, hogy a bekerülés idején megromlott a viszony a szülővel vagy a nevelőszülővel.

A fiatalok közül kilencen voltak a lakásotthonba kerülés előtt más gyermekvédelmi ellátásban, hat fő gyermekotthonban, ketten átmeneti otthonban és ketten nevelőszülőknél nevelkedtek korábban.

Öt esetben a szülők alkoholizmusa közvetlenül hozzájárult a bekerüléshez, ez azonban előzményként, illetve következményként összekapcsolódik a család kedvezőtlen anyagi helyzetével, a szülők munkanélküliségével vagy bizonytalan munkalehetőségével. Hat gyermek számolt be bántalmazásról, fizikai erőszakról. Kiemelkedő ok a szülői felügyelet nélkül maradás, valamelyik szülő elvesztése.

A bekerülést sokan a körülmények rendeződéseként élik meg, egy „normális élet” megteremtésének a lehetőségeként. *„Igen, de most ahogy hallom már kevesebbet (isznak), de azért van bennük és édesanyám persze most is terhes, és szerintem az egész testvéreim intézetbe fognak menni, de legalább lesz belőlük valami, otthon nem kapják meg azokat a lehetőségeket, amit egy gyermekotthonban vagy egy lakásotthonban kapunk. Itt sokkal több lehetőségünk van, hogy legyen belőlünk valaki, nem olyan ember, mint a szüleinkből.”* (Debrecen 5.)

Kapcsolattartás a családdal

A megkérdezett fiatalok közül heten legalább az egyik családtagjukkal rendszeresen kapcsolatot tartanak, hat fő egyik családtagjával sem találkozik, vagy csak nagyon ritkán. Ez azt jelenti, hogy ezekben az esetekben vagy a szülő vagy a gyermek zárkózik el a látogatásoktól.

„Hát úgy viseltem, hogy amikor felnyílt a szemem, tehát amikor felismertem, amikor eljutottam arra a szintre, hogy tényleg már majdnem önállóan tudok gondolkozni, akkor rájöttem, hogy mik is voltak nekem a szüleim, akiket eddig szülőknak neveztem, és utána hát az anyukámat megpróbáltam rábírni, hogy hagyja abba ezt az életmódot [alkoholizálás, elhanyagolás]. Ez, amikor már bekerültem, igen ez már akkor időszak. Tehát megpróbáltam rábírni, hogy hagyja abba, egy drasztikus módszerrel. Azt mondtam neki, hogy ha nem hagyja abba ezt az életmódot, akkor felejtsem el engem, akkor kész. Nem hagyta abba, én azóta nem is találkoztam vele.” (Debrecen 1.)

Előfordul, hogy csak a kisebb testvér tartja a kapcsolatot a szülővel, így rajta keresztül tud egymásról a szülő és a másik gyermek. A bekerülési okok között gyakori a szülői felügyelet nélkül maradás, de több esetben a fiatalnak elvileg lehetősége volt valamely családtagjánál történő elhelyezésre, ami azonban az illető családtag (nagyszülő, testvér) kora, anyagi helyzete vagy a fiatal ellentétes szándéka miatt nem valósult meg.

Az interjúalanyok közül tizennégynek van testvére, közülük tizenegyen intenzíven ápolják a testvéri kapcsolatokat, egy olyan eset van, ahol ritkán találkoznak a testvérek, és három olyan eset, ahol egyáltalán nincs kapcsolat a testvérek között. A testvéri kapcsolattartást pozitívan befolyásolja, hogy többen egy intézményben vannak elhelyezve, de elmondható, hogy a megkérdezett fiatalok a családi kapcsolatok közül a testvéri köteléket ítélik a legértékesebbnek, ez a nagyobb testvér kikerülése után sem szakad meg. Adott esetben a szülőkkel való kapcsolattartásnak is ez legfontosabb indoka. *„Szoktam látogatni a szüleimet, de ezt is csak a gyerekek miatt, ha nem lennének ott, soha nem is mennék feléjük, de én úgy érzem, hogy nincsenek szüleim, testvéreim vannak, de szüleim nincsenek.” (Debrecen 5.)*

Iskola, szakmaszerzés

Az iskolaválasztás háttérét nézve itt is ugyanazok a problémák, ugyanazok a korlátozó tényezők kerülnek elő, mint a gyermekotthonban nevelkedő fiataloknál. A bekerülés előzményei döntő mértékben befolyásolták az iskolaválasztás lehetőségeit, ugyanakkor a rendszeresség, illetve az iskolába járás feltételeinek megteremtése (alapvető szükségletek kielégítése, tankönyvek beszerzése) az egyik legfeltűnőbb pozitív különbség a fiatalok számára. A tanulóévek kiesése összekapcsolódhat a szegénységgel, a családi körülményekkel.

A tanulás, a végzettség megszerzésének fontosságát a megkérdezettek egyike sem vitatja, az érettségi megszerzése is majdnem mindenkinél cél, részben azoknál a fiataloknál is, akik szakmunkásképzőbe járnak. Az érettségi megszerzése tehát nem automatikus, hanem elhatározás eredménye. A kérdezettek közül heten járnak érettségit adó iskolába. Az iskolai végzettség megszerzésének fontosságához valószínűleg hozzájárul a szüleik alacsony végzettsége, illetve az ebből adódó munkanélküliség és ennek következményei, mint állandósuló anyagi problémák, éhezés, veszekedések, létbizonytalanság tapasztalata.

Az interjúalanyok családi körülményeiket, de legalábbis a lakásotthoni elhelyezésüket általában el szokták mondani az osztálytársaiknak, egy interjúalany volt, aki azt nyilatkozta, hogy szégyelli a körülményeit. Ennek oka is a kirekesztődéstől való félelem, illetve a gyermekotthonban / lakásotthonban élőkkel szembeni előítélet. Ugyanakkor néhányan kihangsúlyozzák, hogy a barátaik ezt bizalmi kérdésként és tabuként kezelik. A lakásotthoni közösségtől függően mutatták be az interjúalanyok környezetüket az ismerőseiknek, volt olyan a meglátogatott intézmények közül, amelyik nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a fiatalok barátaik, osztálytársai megismerjék a lakásotthont.

„Kintiek és bentiek”

A fiatalok élesen szétválasztják „világukat” a kintiekre és a lakásotthoni, ún. benti közösségre, annak ellenére, hogy elmondásuk alapján jól beilleszkedtek az iskolai közösségbe. A kinti barátságokat, kapcsolatokat gyakran említik, és általában a párkapcsolataik is a kinti környezetből szövődnek. *„Igen, igen ő kinti, kintisek, ahogy a zacisok mondják, elég hülye megfogalmazás, de tényleg így hívjuk magunk között egymást, hogy zacisok meg ágsok. Állami*

gondozottak, hát ez ilyen rövidítés... Hát a zaci az a..., hát oda betesznek valamit, és nem vesznek ki, tehát ez ilyen, végül is találó szó.” (Debrecen 1.)

A lakásotthonban nevelkedő fiatalok találkoztak negatív élményekkel, megbélyegzéssel is, de ez a fiatalokkal, nevelőkkel és igazgatókkal folytatott beszélgetések alapján az intézmény helyi közösségbe való beágyazottságától függ, és részben a társadalomban kialakult kedvezőtlen képtől. Az elmondások szerint a lakásotthon ebből a szempontból is előnyösebb megoldás, mivel a fiatalok nem elkülönítve laknak, részt vesznek a települések életében (pl. bevásárlás), láthatóvá válnak a helyi lakosság számára. „*Ott a szomszéd, pl. Azt tartja rólam, hogy én egy gengszter vagyok, holott csak azért, mert régen lógós gatyában jártam. Hát pl. elég sok filmet készítettek az állami gondozottakkal kapcsolatban, és kész, és egy rossz képet mutatott be akkoriban, és ez eléggé el lett cseszve.*” (Debrecen 1.)

Párkapcsolatok

A fiatalok többségének van párkapcsolata, akad olyan kérdezett, akinek egy év óta ugyanaz a partnere. Szexuális felvilágosításon mindegyikük részt vett, a nevelőkkel többször beszéltek a fogamzásgátlás fontosságáról.

Alkohol és drog

A megkérdezett fiatalok közül hét esetében a szülők alkoholizmusa közvetlenül hozzájárult a bekerüléshez, így van tapasztalatuk az alkoholizmus kísérőjelenségeiről. Általában alkalmanként fogyasztanak alkoholt, és a többség dohányzik. A kábítószer-használat az elmondásaik alapján nem jellemző, bár többüknek van tapasztalata a szipuzásról vagy a füvezésről.

A lakásotthoni közösség és a lakásotthoni ellátás értékelése

A lakásotthoni közösségről, csakúgy, mint a gyermekotthonokban, megoszlanak a vélemények. Általában pozitívnak tartják, hogy kevesebben vannak, és hogy a nevelőknek

több idejük jut a fiatalokra, nagyobb az esély egy személyesebb, bizalmasabb viszony kialakulására. A „családias” jelző szinte minden interjúalanyánál előkerül, a lakásotthoni ellátás minőségét számukra a családhoz való közelítés jelenti. Érdekes a fiatalok szóhasználata, van, ahol „körletekről”, „szabadfoglalkozásról”, „ügyeletről” beszélnek, amely fogalmak, kategóriák nem léteznek egy családban. Előfordul, hogy a pozitívumok is inkább a „megszoktam” kategóriájába esnek, de ettől függetlenül az ellátás egészét inkább kedvezően ítélik meg. *„Van különbség, mert azért egy lakásotthonban nem olyan, mint ha egy normális családban élnél, nem úgy hogy normális, hanem hogy egy igazi családban lennél, inkább így fogalmaznám, mert a lakásotthonban nem olyan, mintha sulis után hazamennél és ott van anyukád, és át tudod ölelni és szereted, és hogy tudok vele dicsekedni, hogy ez az én anyukám, hogy anya ilyen, anya olyan! De ez a különbség és az jó, hogy ha viszont hazamész és el tudod újságolni, hogy kaptam egy négyest és valaki örül neki és valaki örül annak, hogy igenis én jó tanuló vagyok és büszke rám. Az én szüleimet nem érdekli, hogy milyen jegyet kapok, vagy éppen most milyen szakon vagyok, mit teljesítettem az iskolában, és örülnének neki, nem hiszem, hogy ez érdekelné őket”.* (Debrecen 5.)

A lakásotthoni közösség is megkívánja az alkalmazkodást, sokan beszámolnak veszekedésekről. Természetesen itt egy kényszer szülte együttéléstről van szó, hiányzik a barátságok alapjához tartozó azonos érdeklődési kör, azonos érettségi szint, azonos célok.

„Ahogy én ezt látom, ezek a gyerekek nem olyanok, mint a többi, több ismerősöm van, sokkal másabbak, látom azt, hogy állandóan tiltakoznak, hogy milyen rossz ez a hely, meg menni akarok innen, meg utálok mindenkit, még azt is, akivel alig szokott beszélgetni, pl. velem, általánosítja, hogy utálja a lakótársait. Én nem így vagyok velük, elfogadom, mert nem tudok mit csinálni, beszélgetek velük, vagy segítek, amiben tudok nekik, pl. tanulásban sokat szoktam segíteni, mivel én elég jó tanuló vagyok, én egy gimnáziumba járok, ők meg szakközép, vagy inkább szakmunkásba. Leülök velük, és megpróbálok beszélni, csak nagyon sokban sajnos nem egyezünk.” (Gyula 6.)

A nevelőkkel természetesen személyfüggő a kapcsolat, de a többség szívesen megosztja velük a problémáit, és adnak a véleményükre. Hogy mennyire bensőséges viszonyban van valaki a

nevelővel, az persze attól is függ, hogy milyen külső kapcsolatai vannak, meg tudja-e osztani a problémáit barátaival, családtagjaival. Ugyanakkor ez kényes terület, a fiatalok nem egyformán igénylik a nevelők segítségét, volt olyan interjúalany, aki elutasította, hogy bizalmas kapcsolata legyen a nevelővel.

Az önállóságra nevelést a fiatalok is megemlítik, de egyben megfogalmazzák kétségeiket is, hogy ez valóban elegendő-e. Az önállóságra nevelés fogalma a fiatalok elmondása szerint az önellátásra, elsősorban az ételkészítésre, ház körüli teendők ellátására vonatkozik. Az interjúkból nem derül ki, hogy például az ügyintézés vagy a gazdálkodás beletartozik-e az önálló életre való felkészítés szakmai koncepciójába. Sőt, a már kikerültekkel kapcsolatos információk értékelésekor kitűnik, hogy a fiatalok a gazdálkodás, a pénzzel való bánásmód, a felnőtt léthez tartozó bizonyos ismeretek (pl. szerződések aláírásának következményei) átadásának hiányát, vagy ezek kevésbé hangsúlyos kezelését érzékelik.

A fiatalok helyzetükből adódóan sokkal kisebb kapcsolati tőkével rendelkeznek, mint a családokban élő társaik többsége.

Az önálló gazdálkodás a zsebpénz és a ruhapénz elköltésében nyilvánul meg, illetve általában lehetőség van egy-egy nagyobb értékű személyes tárgy (pl. szemüveg, számítógép) vételére a családi pótlékból, ezek a gyámmal megegyezésben történnek. A fiatalok minden hónapban kapnak zsebpénzt, negyedévente ruhapénzt, illetve az ismerősök, családtagok ezt kiegészítik. A lakásotthontól kapott zsebpénz 3000–5000 Ft között van havonta.

Megkérdeztük a fiataloktól, szerintük a megélhetésüket havonta mekkora összeg fedezné, illetve, hogy mekkora összegért lehet házat venni a lakóhelyükön. Természetesen nagy a különbség Gyula, Debrecen, Miskolc ingatlanárai közt. A megélhetéshez szükséges összeg nagyságát a válaszadók 50 000 és 100 000 forint között jelölték meg, a többség 100 000 forintot tart elegendőnek. Az örökséggel nem rendelkezőknek általában kb. 1,5 millió forint áll majd rendelkezésre, ebből nem lehet házat vásárolni a városokban, és a kikerülésükről már körvonalazódó elképzelésekkel rendelkező fiatalok ezzel tisztában vannak.

Az elmondások alapján létezik egyfajta nemi munkamegosztásra való törekvés a lakásotthonokban, bár a takarítás és a főzés közös, mindenki által ellátandó feladat, a kerti és ház körüli munkákat viszont férfi munkaként nevesítik.

Az ellátáshoz kapcsolódó érdekes kérdés a kimenő, a személyes szabadság korlátozása, a házirend betartása. A kimenő rendjének elfogadásáról megoszlanak a vélemények, van, aki életidegennek érzi, mert megnehezíti a társas élet szervezését. A hétvége olyan időszak, amikor elmehetnek szórakozni, de a lakásotthonok földrajzi elhelyezkedése befolyásolja, hogy mennyire tudják kihasználni a szabadidejüket.

A családias hangulat kialakításához hozzátartozik az ünnepek megtartása, de néhány interjú során az ünnepekkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszokban lehet leginkább tetten érni a fiatal jelenlegi helyzetéhez és a család fogalmához való viszonyát. A megkérdezett fiatalok közül nem mindenki tölti a lakásotthonban az ünnepeket, van, aki hazamegy. Akik bent maradnak, azok közül többeknek pozitív élményt jelent, hiszen a családban megszokottól eltérően itt kapnak ajándékot, de egy részük elutasítóan viszonyul az ünnepekhez, mivel ezek az alkalmak a családhoz kötődnek. *„Az ünnepek családnak való, nem nekem való, hogy most összejöjjünk meg ilyesmi. Meg nem szeretem azt, hogy mindenki elérzékenyül, meg ajándékozás meg ilyesmi, ez nem az én stílusom. A születésnapomat meg sem szoktam mondani, hogy mikor van, nem szeretem, hogy odajönnek, hogy sok boldog születésnapot, nem az, hogy nem esik jól, hanem olyan furcsa érzés és én ezt nem szeretem.”* (Debrecen 3.)

Lakásotthonban nevelkedők véleménye a kikerülés feltételeiről

A kikerülés utáni élettől a fiatalok inkább tartanak, nem tudják pontosan, hogy mi vár rájuk, az egyedüllétet – kizárólag saját magukra támaszkodást - említik. Háttérként általában a párkapcsolatukra, idősebb testvérükre vagy távolabbi rokonaikra, illetve a nevelőkre számítanak. A szüleit egyik fiatal sem nevezte meg potenciális segítőként.

A fiatalok találkoztak sikeres és sikertelen kikerülés utáni történettel. Általában a nem megfelelő képzettség, a túl korai családalapítás, illetve a pénzzel való takarékoskodás hiányának tulajdonítják a kevésbé sikeres önálló életet, illetve a deviáns életmódnak, mint a

prostitúció, szenvedélybetegségek, bűnözés. *„Aki már betöltötte a huszonnégyet, azokkal nagyon sokat tartjuk a kapcsolatot, mert úgy érdekel a sorsuk, azért egy jó pár évig együtt vagyunk, olyan, mintha már a testvérünk lenne, mert azért együtt nővünk föl, együtt nézünk neki a nagy életnek, úgyhogy érdekel, ahol tudunk, ott segítünk egymásnak. Sajnos volt egy-két ember, akinek nagyon rosszul sikerült, de hát ez az ő hibája, mert nem fektette be normálisan a pénzét, nem helyes dolgokra költötte, sok olyan ember van, aki elherdálja, és ez a baj. Nem gondolja át rendesen, és csak akkor gondolkodik, amikor már semmije nincs.”* (Debrecen 5.)

Átlagosan két gyermeket szeretnének a kérdezett fiatalok, de a családalapítást mindenképpen kitolnák az anyagi feltételek megteremtését követő időre. A lányok és a fiúk egyaránt kihangsúlyozták, hogy szeretnének munkát vállalni, önállóan talpra állni. A lakásvásárlással kapcsolatosan megoszlanak a vélemények, a többség tisztában van azzal, hogy a rendelkezésre álló pénz nagyon kevés az induláshoz, önmagában nem elegendő egy városi lakás megvásárlásához.

Az egyik legtöbbet használt kifejezés a „normális”: normális élet, normális munkahely, normális család, normális feleség, férj. A párkapcsolati dimenzió a bekerülés körülményeivel összefüggésben is érdekes, több fiatal esetében a családon belüli problémák (pl. új élettárs megjelenése, szülők veszekedése) hozzájárultak a bekerüléshez, és az interjúalanyokban tudatosult a rossz párkapcsolat fogalma, valamint annak következményei a gyermekek életére.

„Szeresse a munkát, jó munkahelye legyen, ne igyon semmiféleképpen, de ha igen, akkor is mértékkel és ne mindennap, intelligens legyen, normális, ne legyen soha idegbeteg, hogy arra kényszerítse saját magát, hogy engem megüssön, hát nagyjából így, és okosnak képzelem. Meg szeretném is, hogy ilyen legyen.” (Debrecen 5.)

Konklúziók

„Átmeneti időszak”

A kutatásban részt vett gyermekotthonokról elmondható, hogy különböző ún. belső szervezeti formában működnek. Találhatunk két olyan gyermekotthont, amelyek jelenlegi formája a korábbi nagy létszámú gyermekotthon részleges kiváltásával jött létre, szervezetileg az anyaothton mellett, családi házból alakítottak ki különböző településeken lakásotthonokat. Egy gyermekotthonban azonban belső lakásotthoni egységeket hoztak létre, melyekhez külső lakásotthonok nem tartoznak. A három vizsgált lakásotthon több másik lakásotthonnal tartozik egy szakmai vezetés alá, így ezeket rendszerintegrált lakásotthonoknak nevezhetjük, és mivel a település frekvenciáltabb részein találhatóak, környezetintegráltak.

Az intézményvezetőkkel, szakmai vezetőkkel, nevelőkkel és gyermekfelügyelőkkel készült interjúkból az tűnik ki, hogy a szakemberek intézménytípustól függetlenül, a gyermekotthonokban és a lakásotthonokban hasonló kihívásokkal néznek szembe. Problémát okoz a saját intézményi szinten megfogalmazott elvárásoknak megfelelő magas szintű szakmai munka biztosítása, szűkös anyagi és személyi feltételek mellett. Az intézmények a kielégítő technikai felszereltség ellenére speciális, egyéni igényekhez igazodó, gyermekorientált, integrációs funkciókat mozgósító feladatokat nem tudnak felvállalni, ami pedig a gyermekek önálló életre való felkészítése és társadalmi befogadásának előmozdítása szempontjából nélkülözhetetlen lenne.

A nagy létszámú nevelőotthonok külső, részleges vagy belső tagozódású kiváltása a belső iskola megszüntetésével kezdődött a legtöbb esetben. A rendszer átalakításának útját a törvény egyértelművé tette, ugyanakkor megalapozott szakmai koncepció, szakmai iránymutatás vagy egy olyan szakembergárda, amely ezt moderálta volna, nem állt rendelkezésre.

Az átalakítások tapasztalatai alapján (részleges kiváltások, belső lakóegységek létrehozása) a hagyományos nevelőotthonban nem tudott az egyénre szabott nevelés megvalósulni, ami az új formában alapvető elvárásként fogalmazódik meg. A korábbi közösségi nevelés megszűnt, de az értékközvetítő, individuális nevelés nem épült be a gyakorlatba.

A nevelők számára új feladatnak bizonyult, hogy a saját család mintájára kell az intézmény életét megszervezni, főleg a napi tevékenységek szervezése igényelt komoly változtatást, megszűnt a 'tömegben mozgás', nem kellett szigorú időbeosztáshoz alkalmazkodni.

A nevelési elveket és módszereket is a megváltozott körülményekhez kellett volna igazítani (szakmai elvek mentén), de ehhez egységes, szakmai iránymutatás, úgynevezett nevelési standardok nincsenek, így a pedagógiai módszerek, az értékközvetítés, az elvárások többnyire egyéntől függőek.

Amennyiben a gyermek családba való visszahelyezése nem tud megvalósulni – erre vonatkozóan csak kevés pozitív példáról számoltak be a kérdezettek – a cél a társadalmi integráció elősegítése. A kutatás tapasztalatai szerint mindkét ellátási formában hiányos az önállóságra nevelés. Ezt a munkát a gyermek szakellátásba való bekerülésétől kellene megkezdeni, az egyéni gondozási-nevelési tervbe a gyermek szükségleteihez, képességeihez igazodva kellene meghatározni, hogy rövid, közép és hosszú távon milyen célokat és elvárásokat fogalmazhatunk meg. Ezek felülvizsgálata mutathatná meg egy adott gyermek kapcsán az eredményességet, mely a rendszer működőképességét is jelezhetné. A társadalmi integráció esélyeit nagymértékben meghatározza, hogy a gyermeket mennyiben teszi a rendszer alkalmassá az önálló életre, nemcsak készségek szintjén (önellátás), hanem azon a szinten is, hogy a változó társadalmi folyamatok mentén hogyan erősítik meg társadalmi pozícióját (versenyképes szakmák, kapcsolatháló, lakhatás biztosítása). Ezekkel kapcsolatban azonban néhány szakember úgy véli, hogy a gyermeknek kellene felmérnie, hogy szakellátásba kerülésétől számítva a kikerülésig mennyi ideje van arra, hogy *„normális emberré váljon”*.

A két ellátási forma között a legnagyobb különbséget a megkérdezettek abban látják, hogy a lakásotthon sokkal inkább az életre tudja felkészíteni a gyereket, ennek hogyanja azonban nem tisztázott.

A gyermekvédelmi törvény hatályba lépésével megtörtént az ún. szakmai rendszerváltás, a törvény legális keretet adott, hogy megszűnjenek a nagy létszámú nevelőotthonok, így megtörténtek az intézményi átalakítások, egyrészt a nagy létszámú otthonok belső tagolásával, másrészt lakásotthoni kiváltással. Ezen átalakulási folyamatot azonban átmeneti jellegűnek tekinthetjük, hiszen a gyermekotthon esetében a közösségi és értékközvetítő nevelés elemei keverednek egymással, a célok nem egyértelműek, és ehhez az eszközök sem tisztázottak. A

lakásotthoni forma esetében a célelérés módja a szakemberek felkészítése hiányában, és a rájuk rótt felelősség mértéke miatt egy torz ellátási funkciót eredményezett: a családi légkör biztosítása és az önálló életre való felkészítés kimunkált a gondozási idő alatt egy *mesterséges családként funkcionáló ellátást*. Mindez azonban ellentétes azzal a gyermekvédelmi elvárással, hogy nem családként, de családi körülmények között működő ellátás valósuljon meg. Átmenetinek tekinthetjük az átalakulást követően a jelen intézményi működést, ameddig csak formálisan deklarált nevelési elvek, célok, módszerek szolgálják az önálló életre való felkészítést. Jelenleg kérdéses, hogy a gyerekek egyéni szükségleteit milyen mértékben elégíti ki az adott intézmény, mint pl. a valahova tartozás szükségletét a saját család és a mesterséges család terminus használatával.

További megállapítások

A gyermek bekerül a gyermekvédelmi rendszerbe, mivel a korábbi környezetében a nevelés feltételei nem biztosítottak. Kezdetét veszi a gyermek nevelése által annak elősegítése, hogy beilleszkedjen a társadalomba, annak hasznos tagjává váljék. Ennek érdekében pozitív értékeket közvetítenek a gyermekek számára, amit optimális esetben elfogadnak, beépítve azokat személyiségükbe, értékrendjükbe. A rendszer disszonanciája, hogy – miközben a gyermeket kiemeli a korábbi szűk társadalmi környezetéből annak elégtelen értékközvetítő magatartása miatt – állandó problémát jelent a gyermekotthonok és lakásotthonok számára olyan személyt találni a nevelt számára, akire ő „rákapcsolható”.

Megdöbbentő a fiatalok alacsony iskolai végzettsége, iskolai sikertelenségük mértéke, melynek következtében a gyermekotthonra és lakásotthonra hárul a tanulási hátrányok csökkentése, kompenzálása, az iskolai sikerek biztosítása. Fontos feladat kidolgozni az alapoktatás monitoring-rendszerét, mellyel garantálhatóvá válna, hogy az iskolai osztályzat a megfelelő tudást jelenti.

A halmozottan hátrányos helyzetű, antiszociális családokban nevelkedő gyermekek esetében nagyon fontos szerepe van a prevenciónak, újragondolásra érdemes az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök szakmai munkája, erősítésre szorul a családgondozás. Megdöbbentő, hogy a 'problémás' gyerekekről lemond az iskola, a halmozottan hátrányos helyzetű családban

való nevelkedést, kisebbséghez való tartozást társadalmi devianciának tekinti, a magatartászavarral, tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeket kizárja rendszeréből. Az iskolai előítéletességgel a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekeknek meg kell küzdeniük, a családban nevelkedő társaik, azok szülei, de számos esetben a pedagógusok is kirekesztik őket.

A társadalmi integráció szempontjából nélkülözhetetlen egy komplex segítőhálózat kiépítése, hogy közvetlenül kikerülése előtt és kikerülése után a fiatal felnőtt szakmai segítséget kapjon lakhatásának megoldásában, annak megtartásában, munkakeresésében, önálló életének megkezdésében, társas networkjének építésében, az egyes szolgáltatásokhoz való hozzáférésben. Jelenleg a gyermekotthonok és lakásotthonok nem rendelkeznek társadalmi integrációt szolgáló, kiforrott és szakmailag megalapozott stratégiával, dokumentált koncepcióval. Legtöbb esetben a nevelő – gyermek közötti bizalmi viszonyra építik a személyes beszélgetéseket, de tematikus foglalkozások csoportos formában nem biztosítottak, nem csak hogy a nevelés teljes tartama alatt, de célzottan a nagykorúvá válás előtt sem.

A gyermekek rendelkeznek jövőképpel, de ez sok esetben elrugaszkodik a valóságtól, nincsenek tisztában a pénz értékével, illuzórikus elképzeléseik vannak a lakhatáshoz, munkához jutásról. Ugyanakkor fontos látni, hogy az intézmények az egy vagy több szakma elsajátítását, a felsőoktatási rendszerben való megjelenést hangsúlyozzák, ami a jövő megalapozása szempontjából az elsőként megjelenített érték.

A gyermekotthonokban és lakásotthonokban dolgozó nevelők és gyermekfelügyelők nehezen vagy egyáltalán nem tudják meghatározni a két vizsgált intézménytípus és általában a gyermekvédelem célját, valamint a hétköznapi munkájuk során azokat a nevelési célokat, elveket, amelyeket képviselnek. A legfontosabbnak a gyermek szeretetét tartották, amely nélkülözhetetlen, ugyanakkor önmagában kevés a sikeres társadalmi integrációhoz. Mindenképpen fontos hangsúlyozni a szakmai munka alapját képező példamutatást és következetességet, a gyermekek számára biztosított sikerélményeket.

Fontos lenne az egyénre szabott nevelési gyakorlat kialakítása, a gyermek igényeinek, élettörténetének, kapcsolatainak figyelembe vétele. A gyermekvédelem rendszerébe

traumatizált, halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok kerülnek be, általában későn, éppen ezért nélkülözhetetlen a gyermekvédelmi jelzőrendszer és a családgondozás erősítése.

Rendkívül fontos a terápiás légkör megteremtése minden gyermekotthoni típusban, mivel csak így lehetséges a gyermekek mentális támogatása, önállóságra nevelésük, az oktatásban történő eredményes részvételük segítése, amely a gyermekek sikeres társadalmi integrációját szolgálja.

Jelenleg hiányoznak a módszertani segédletek a területen dolgozó szakemberek számára a szakmai feladatok ellátására, intézményi és nevelési problémák feloldására. Ide tartozik a szakmai standardok kidolgozása, az önálló életre való felkészítés szakmai tartalmainak kidolgozása, a jutalmazás–büntetés rendszerének kialakításában való segítségnyújtás, valamint a hasznos szabadidő-eltöltés, kapcsolatok erősítése társintézményekkel, intézményi szinten a sikeresség mérőszámainak, indikátorainak kidolgozása és alkalmazása, a gyermek életének 'egységként' való kezelése, bekerüléstől kikerülésig az életút ismerete, a fiatal felnőtt kikerülés utáni életének utánkövetése.

Csekély számban állnak rendelkezésre a szakemberek számára informatív, gyakorlati tudást nyújtó és szakmai tapasztalatcserére alkalmas tréningek, konferenciák, szakmai napok, tanulmányutak, egyéb fórumok, továbbá a magas költségek miatt ezek sok esetben nem érhetők el a szakemberek számára.

Fontos lenne a társadalmi érzékenység növelése, pozitív tájékoztatás a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekekről, roma fiatalokról, a környezet felé való nyitás által a mikrokörnyezeti integráció elősegítése és a külső kapcsolatok kialakításában való szakmai segítségnyújtás érdekében.

Policy jellegű ajánlások

- A gyermekvédelmi jelzőrendszer, gyermekjóléti szolgáltatás erősítése a prevenció érdekében, a családi devianciák kialakulásának megelőzése, a család gyermekközpontú támogató erejének növelése, ifjúsági közösségek kialakítása a gyermekek és fiatalok problémamentes szocializációja és egészséges fejlődése érdekében, előkészítve a sikeres társadalmi integrációt.
- A gyermekvédelemben, a szociális, oktatási, egészségügyi, közművelődési és foglalkozáspolitikai szférában dolgozók szakmaközi együttműködésének elősegítése, célzott programok kidolgozása a hátrányos helyzetben élő gyermekek és szüleik részére.
- Az alapoktatási rendszer erősítése a tudásalapú társadalom jegyében, nyelvoktatás, IT-ismeret erősítése, a tanulási nehézségek oktatási rendszerben történő orvoslása, az oktatás monitoring-rendszerének kidolgozása, a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök munkájának szakmai tartalommal való feltöltése, továbbá iskolai szociális munkások alkalmazása legalább a gyermekjóléti központokban és a társulás által működtetett intézményekben. A hátrányos helyzetű fiatalok oktatására alternatív módszerek és pedagógiai segédeszközök kidolgozása és bevezetése.
- A gyermekotthonokban és lakásotthonokban nevelkedő fiatalok számára versenyképes szakmák biztosítása, a továbbtanulás előmozdítása, nyelvoktatás, IT-ismeret, kisebbségi kultúra megismertetése, elfogadtatása.
- A gyermekvédelmi gondoskodás időtartamában a család hatékony bevonása a nevelési munkába, a családdal való kapcsolat erősítése, ezen időszakban családgondozás az intézmény adta értékek konvertálhatósága érdekében, a gyermek és a család külső kapcsolatainak megszilárdítása, az önálló élet megkezdéséhez kapcsolatháló kiépítésében való segítségnyújtás.
- A gyermekotthoni és lakásotthoni nevelésbe alternatív pedagógiai és pszichológiai módszerek alkalmazása, a meglévő módszerek mellett. A csoportdinamika erősítése az intézményekben.

- A szociális háló megerősítése. Iskolák, gyámhivatal, családgondozók, gyermek- és ifjúságvédelmi szakemberek, munkaügyi központok, utógondozó, önkormányzatok, civil és egyházi szervezetek egymást kiegészítve, összehangoltan működjenek, az információáramlás, szakmai fórum együttgondolkodásra biztosított legyen.
- Lépcsőzetes kiléptetés kialakítása, segítő szervezetek és szakemberek – szociális munkás, családterapeuta, ifjúságvédő – összekapcsolása. A rendszerből kikerült fiatalok utánkövetése.
- Minisztériumok együttműködése, ifjúsági programok integrálása a gyermekotthoni és lakásotthoni nevelésbe, a fiatalok önálló életének megkezdésében való segítségnyújtás, nyitás az intézmények és az ott nevelkedő gyermekek problémái felé, intézményekkel való kapcsolatfelvétel.
- A gyermekotthonokban és lakásotthonokban megalapozott szakmai koncepció kidolgozása, mely tartalmazza az ellátás céljait, valamint a nevelési célokat, elveket. A gyermekek önálló életre nevelése szempontjából az alábbiakat foglalja magában: teljes körű ellátás biztosítása, iskolai életben, pályaválasztásban való szakmai segítségnyújtás, a családdal való kapcsolattartás, kortársakkal való baráti kapcsolatok kialakítása, felvilágosítás társadalmi kockázatokról, veszélyekről, felelős döntések, felelősségvállalás, problémamegoldás készségeinek elsajátítása az önálló gazdálkodás révén.
- Kutatások támogatása gyermekvédelem, minőségi szociális ellátásokhoz való hozzáférés tárgykörben a szociális exklúzió alábbi dimenzióiban: finansziális kirekesztődés, munkaerőpiacról való kirekesztődés, ellátásokból való kirekesztődés, valamint a társas kapcsolatokból való kirekesztődés. Kutatási eredmények szakmai fórumokon való megvitatása, kerekasztal beszélgetések megszervezése az érintett szakemberek részvételével. Ezáltal a szakemberek, szakmai szervezetek együttműködésének fokozása, döntéshozatalba, rendszerfejlesztésbe való bevonásuk.
- A társadalmi érzékenység növelése, állandó pozitív médiamegjelenés lehetőségének biztosítása.

